

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

Lucie Štambachová

John Locke – Primární a sekundární kvality

John Locke – Primary and Secondary Qualities

Praha 2009

James Hill, PhD.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu této práce Jamesu Hillovi, PhD. za cenné rady při jejím zpracování.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím pouze citovaných pramenů a literatury.

V.....dne.....

podpis.....

Obsah

Úvod

1. Ideje

- 1. 1 Pojem idea
- 1. 2 Ideje nejsou vrozené
- 1. 3 Původ idejí

2. Kvality těles

- 2. 1 Primární kvality a jim příslušné ideje
- 2. 2 Sekundární kvality a jim příslušné ideje
- 2. 3 Terciární kvality a jim příslušné ideje
- 2. 4 Dodatky a další vyjádření k předchozímu členění

3. Další způsoby členění idejí

- 3. 1 Ideje z jednoho smyslu a ideje z více než jednoho smyslu
- 3. 2 Ideje jednoduché a složené
- 3. 3 Složené ideje modů, vztahů a substancí
- 3. 4 Dodatky a další vyjádření k předchozímu členění

4. Role esence vzhledem ke kvalitám

- 4. 1 Esence nominální či druhová
- 4. 2 Esence reálná

Závěr

Použitá literatura

Úvod

Mé zkoumání se v této práci zaměřuje na Lockovu Esej o lidském rozumu (*An Essay concerning Human Understanding*) z roku 1689, zvláště pak na Lockovo stanovisko k problematice primárních a sekundárních kvalit. Řekněme si však na úvod alespoň základní informace o samotném Lockovi a jeho životě.

Locke se narodil roku 1632 jako syn právníka. Studoval na Christ Church College v Oxfordu, kde roku 1658 získal titul mistra svobodných umění. Locke pracoval jako soukromý učitel, lékař, ale také ve státních službách. Mezi jeho díla, kromě výše zmíněné Eseje, patří například Dvě pojednání o občanské vládě (*Two Treatises of Civil Government*), Myšlenky o výchování (*Thoughts concerning Education*), Listy o snášenlivosti (*A Letter on Toleration*) atd. Ze skladby jeho děl je patrné, že Locke byl velmi všestranný myslitel a kromě otázek epistemologických a ontologických se soustředil rovněž na politickou filosofii a na podmínky výchovy a vzdělání. Locke byl zastáncem a jedním z tvůrců tzv. novověkého empirismu, což byl směr vymezující se vůči racionalismu, jehož zakladatelem byl René Descartes. Obě tyto školy si kladly shodné otázky, ale odpovědi, které na ně dávaly, byly různé. Zásadní rozdíl tkví v tom, že empiristé hledali pravdu ve zkušenosti, racionalisté v rozumu. Z těchto protikladných východisek se odvíjejí odlišné postoje k mnoha dalším otázkám, počínaje otázkou vrozenosti idejí, přes hledání reality po otázku povahy Já.

Obecně lze říci, že v této práci bude zproblematizován Lockův systém, ale zároveň se pokusím obhajovat Lockovy teze v rámci jeho předpokladu tzv. korpuskulární teorie. Hlavním cílem mé práce bude představit Lockovo členění kvalit objektů na kvality primární, sekundární a terciární, které se mu daří zachovat, ačkoli je zastáncem výše zmíněné teorie. Je totiž velmi zajímavé uvážit, že i když Locke přijímá názor, že tělesa jsou tvořena drobnými nevnímátnými tělísky, které nemají pachy, barvy, zvuky apod., stále lze přijmout jeho přístup k distinkci kvalit, totiž že tělesa mají ony sekundární kvality.

Z předešlého cíle bezprostředně plyne má další snaha, tj. pokusím se hájit sekundární kvality před názorem, že jsou pouze subjektivní. Mým cílem bude ukázat, že Lockovy argumenty se mohou zdát být přitakávající tvrzení, že jsou sekundární

kvality subjektivní, ale tento výklad bychom mohli uvažovat za přijatelný, pouze pokud bychom odhlédli od kontextu, v němž jsou vloženy. Dá se tedy říci, že když porozumíme Lockovi ve správném kontextu, není možné sekundární kvality za subjektivní považovat. Dále budu chtít distinkci primárních a sekundárních kvalit představit jako opodstatněnou, pro přijetí této distinkce nám Locke totiž předkládá velmi dobré důvody.

Tématika této práce je velmi důležitá, jelikož nám umožňuje uvědomit si spojitost Lockova empirismu a již zmíněné korpuskulární teorie. Kromě názoru, že veškeré ideje získáváme ze zkušenosti (v případě této práce je kladem důraz na zkušenost smyslovou) si dokážeme představit i to, jak toto působení vnějšího světa na nás, na naše smysly konkrétně probíhá. Je třeba si uvědomit, že Locke vychází z tehdejší přírodovědy (Locke byl zvláště pod vlivem anglického přírodovědce 17.st. Roberta Boyla.) a že ve své době byly jeho názory velmi pokrokové, protože se důrazně vymezovaly proti druhé významné myšlenkové linii, tj. proti racionalismu.

Postoupíme-li k objasnění metodiky této práce, je nejprve vhodné říci, že se skládá ze čtyř částí, přičemž jsou všechny členěny do dalších kapitol. Každá část je ukončena shrnujícím vyjádřením, kde se snažím zdůraznit některá tvrzení, která z předešlých kapitol vyplývají, zároveň zde ale vyvstávají některé problémy obsažené v Lockově teorii, které se v rámci možností pokouším řešit.

Nyní bych ráda stručně charakterizovala jednotlivé části této práce. Samotné členění kvalit, jež je ústředním tématem této práce, obsahuje až druhá část, jelikož je potřeba nejprve získat některé úvodní informace, aby „nevlálo“ pouze v prostoru, ale aby se stalo součástí ucelené teorie. Rozčlenění na kvality primární a sekundární bude uvažováno s přihlédnutím k idejím v naší mysli, které získáváme na základě vnímání kvalit v tělesech. Jelikož tedy ideje v naší mysli a kvality těles jsou v úzkém vztahu¹, bude nutné objasnit samotný význam pojmu ideje a jejího původu, což bude předmětem první části této práce, která bude spíše jen úvodem do Lockovy koncepce. Pokud jde o otázku původu idejí, považuji za nutné zmínit argumenty, které autor předkládá proti vrozeným idejím, popř. proti vrozeným principům. Pakliže budou

¹ Ideje v naší mysli na těchto kvalitách závisí tak, že prostřednictvím vnímání kvalit nabýváme příslušných idejí. V úvodu bych ráda rovněž upozornila na různé konotace pojmů „odpovídající“, „příslušné“ a „příznačné“, jež popisují vztah mezi kvalitou objektu a ideou získanou prostřednictvím této kvality. Pojem „odpovídající“ je používán ve smyslu podobnosti, zatímco druhé dva pojmy – „příslušné“, „příznačné“ – jsou používány ve smyslu jakési závislosti či spojitosti.

představeny tyto argumenty a tím vrozenost idejí vyvrácena, je možné přejít k samotnému autorovu názoru, tj. že jediným zdrojem našich idejí je zkušenost, a to jak zkušenost vnější, tak zkušenost vnitřní. Zjistíme, že jsou to právě kvality tělesa, díky nimž se začne naše mysl „plnit“. A právě tyto kvality jsou předmětem druhé části této práce.

Abychom mohli hovořit o kvalitách objektu a jejich vztazích k idejím v naší mysli, budeme postupně zkoumat kvality primární, sekundární a terciární. Pokud jde o kvality primární, patří mezi jejich charakteristiky, že jsou neoddělitelné od tělesa a že vyvolávají v naší mysli sobě podobné ideje. V Lockově pojetí primárních kvalit vyvstanou tyto problémy:

1. Locke nám nepředkládá nijak stabilní seznam primárních kvalit.
2. Není jasné, jak chápat pojem „podobnost“.
3. Locke o primárních kvalitách uvažuje ve dvou ohledech, jednou jako o kvalitách „obecně“, jindy „konkrétně“.
4. Ačkoli bylo řečeno, že všechny kvality jsou síly, primární kvality jsou ještě něčím navíc.

Zaměříme-li se na sekundární kvality, zjistíme, že jsou to dispozice objektu vyvolávat v nás ideje prostřednictvím primárních kvalit, z čehož vyplývá i další charakteristika, a to ta, že sekundární kvality nejsou podobné příslušným idejím. Stejně jako u primárních kvalit vyzdvihneme problémy související s kvalitami sekundárními:

1. Na základě čtení Lockových argumentů bez ohledu na kontext se zdají být sekundární kvality subjektivní.
2. V některých případech Locke používá místo „ideje sekundárních kvalit“ spojení sekundární kvality; domnívám se však, že je to spíše terminologický problém.

Pokud jde o kvality terciární, nebudeme jim věnovat příliš velkou pozornost, jelikož je možné považovat je v jistém smyslu za určitou podskupinu kvalit sekundárních. Sekundární i terciární kvality jsou totiž schopnosti působit změnu na jiném tělese – sekundární kvality působí změnu na jiném tělese v tom smyslu, že v nás, jako subjektu, vyvolávají určité ideje (objekt tak spadá v jedno se subjektem);

terciární kvality působí změnu na jiném tělese, ale není třeba, aby zde figuroval nějaký subjekt, který by tuto změnu vnímal.

Třetí část této práce je stále úzce spjata se členěním primárních a sekundárních kvalit a jim příslušných idejí, je však od předchozí části oddělena, jelikož se nyní hledí na tuto tematiku z jiných úhlů. Uvedeme zde rozčlenění idejí ze dvou hledisek:

1. Soustředíme se na to, jakými a kolika smysly daných idejí nabýváme, přičemž se ukáže, že existuje smysl, který je při získávání primárních kvalit zásadní. Tímto smyslem je hmat a my jím nabýváme všech idejí primárních kvalit.
2. Další hledisko členění ideje na jednoduché a složené. Platí, že ideje primárních i sekundárních kvalit jsou všechny jednoduché. Poté, co již známe toto členění, objeví se problém v této práci zásadní: vnímáme z objektů pouze jejich kvality, nebo objekty jako celek?

Poslední, čtvrtá část mé práce se soustředí na nominální a reálnou esenci objektů. Nominální esence nás informuje o některých kvalitách, které na objektu známe. Reálná esence je tím, na čem závisí kvality samy, samozřejmě přímo kvality primární a odvozeně i kvality sekundární, popř. terciární. Jelikož je reálná esence základem kvalit primárních, měli bychom se o ní dozvědět co nejvíce, ale tato esence nám bohužel mnoho informací neposkytuje.

Poslední úvodní poznámka se týká pouze charakteru citací. V případě, kdy je to možné, tj. existuje český překlad k Eseji², budou citace v českém znění, v případě, že se potřebná citovaná část v českém překladu nenachází, budeme citovat z anglického vydání³.

² John Locke, *Esej o lidském rozumu*, Svoboda, Praha 1984

³ John Locke, *An Essay concerning Human Understanding*, Oxford University Press, Oxford 1975

1. Ideje

1. 1 Pojem idea

Nejprve si upřesněme, co pojem idea pro Johna Locka znamená. Idea je to, čím se zabývá mysl při přemýšlení. Idea tak může být buď předmětem, tj. čímkoli, co mysl vnímá, nebo činností, tj. čímkoli, co je bezprostředním objektem myšlení, vnímání a chápání. Pokud jde o předmět, idea má více rozměrů. Ideou označujeme bezprostřední myšlenkový objekt, tj. když něco vidím nebo třeba chutnám apod.⁴, dále představu či obraz⁵ v mysli a rovněž je u Locka jako idea označován pojem⁶. Za ideu tak Locke označuje obraz, představu, druh atd.

Jak později uvidíme, toto rozlišení není neproblematické a má velmi široký záběr. Vždyť jen uvědomíme-li si, jaký diametrální rozdíl je například mezi pojmem a vjemem. Jak píše například Vere Chappell: „...*concepts are general and abstract, whereas images are particular, in the sense of being particular in their own nature.*“⁷ Pojem je něco, co vzniká až na základě abstrakce, zatímco vjem je jaksi bezprostřední; i přes tento rozdíl jsou pojem i vjem označovány jediným slovem, tj. jako idea. Chtěli-li bychom si tento rozdíl ukázat názorně, uvažme například abstraktní ideu (tj. pojem) červené – tuto ideu jsme si utvořili na základě vnímání více červených věcí, přičemž jsme od těchto věcí odhlédli a uchopili na nich pouze „to“ červené. Díky tomuto pojmu tak můžeme označovat jako červené i další červené objekty. Oproti tomu uvažme konkrétní ideu (tj. vjem) červené. Tuto ideu získáváme bezprostředně s tím, jak červený objekt vnímáme. Dalo by se snad říci, že je tato konkrétní idea jaksi jednorázová.

Charakteristickým rysem, alespoň většiny idejí, je jejich reprezentativní charakter – ideje nám totiž zprostředkovávají vnější svět, tj. tím, co poznáváme, nejsou věci, ale jsou to právě ideje.

⁴ „Smysly zprvu propouštějí dovnitř jednotlivé ideje a vybavují zatím prázdný sekretář.“ E. I. ii. 15

⁵ „Říci, že je nějaká představa vtištěna do mysli...“ E. I. ii. 5 Tento citát je z části, kde Locke dokazuje, že ideje a principy nejsou vrozené, explicitně tedy ideje nazývá představami.

⁶ „Potom mysl postupuje dále, abstrahuje od jednotlivin a postupně se učí užívat obecných jmen. Tímto způsobem mysl začíná být vybavena ideami...“ E. I. i. 15

⁷ Vere Chappell, *Locke's theory of ideas*, str. 45 (in Vere Chappell, *The Cambridge Companion to Locke*)

1. 2 Ideje nejsou vrozené

Pro další výklad bude důležité určit původ idejí, neboli odkud ideje získáváme. Náš autor k této problematice zaujímá odlišné stanovisko než jeho současník Descartes, který ideje považuje za vrozené. „Naopak, argumentuje Locke, *mysl narozeného dítěte je nepopsaná tabulka – tabula rasa – dokud ji zkušenost nepotiskne idejemi, které jsou nezbytné pro myšlení.*“⁸ O mysli před tím, než začne získávat ideje, můžeme hovořit jako o jakémsi bílém papíru, nepopsané tabulce či jako o tmavé komůrce s malým okénkem, jímž do mysli ideje vnikají⁹. Všechna tato označení poukazují na prvotní stav mysli bez dojmů, představ a idejí. Aby tyto popisy mysli byly adekvátní, je třeba dokázat nevrozenost idejí a principů, jež tvoří obsah mysli. Musíme ale zdůraznit, že představené argumentace nebudou kompletní, jelikož netvoří ústřední téma této práce.

Argumenty proti vrozenosti idejí

Jedna z hlavních snah Lockovy Eseje je ukázat, že ideje nejsou vrozené a že - jak bude blíže vysvětleno později - jediným původním zdrojem idejí je naše zkušenost.

V prvním argumentu proti vrozenosti idejí, který zde uvedu, považuje Locke vrozené ideje za nadbytečné. Tento argument se opírá o Lockův redukcionistický přístup¹⁰. Je-li prokázáno, že určitý předpoklad je nepotřebný, pak se tohoto předpokladu máme vzdát. Aplikujeme-li tento princip na otázku vrozenosti idejí, pak platí, že každý člověk má schopnosti, jejichž prostřednictvím získává ideje, kdyby byly ideje vrozené, nemuseli bychom těmito schopnostmi disponovat. Locke píše: „*Představuji si totiž, a v tom mi každý zajisté snadno přisvědčí, že by bylo nemístné*

⁸ Roger Scruton, *Krátké dějiny novověké filosofie*, str. 99 (Termín „*tabula rasa*“ Locke přebírá již ze středověké filosofie, kdy byl tento termín běžný, např. u Tomáše Akvinského)

⁹ John Locke, *Myšlenky o výchování*, Úvod str. 24

¹⁰ V tomto kontextu by bylo jistě vhodné připomenout tzv. „Ockhamovu břitvu“, což je název pro princip úspornosti myšlení, z něhož přímo plyne i Lockův přístup k otázce vrozenosti idejí. Vlastní Ockhamovy formulace tohoto principu jsou např.: „*není třeba zmnožovat entity, pokud to není nutné*“ nebo „*zbytečné je činit s větším (počtem principů), co lze učiniti s menším.*“ (Pavel Floss, *Architekti křesťanského středověkého vědění*, str. 331)

předpokládat vrozené ideje barev u bytosti, již Bůh dal zrak a způsoblost přijímat je očima z vnějších objektů.“¹¹ K čemu bychom pak měli vrozenou ideu žluté a zároveň schopnost získat ideu žluté skrze smysly? Zdá se tedy, že vrozená idea žluté by byla zcela zbytečná, jelikož jí zcela jednoduše můžeme získat jiným způsobem. To, že však něco označíme jako nadbytečné, ještě neznamená, že to neexistuje, proto budou potřeba další argumenty, abychom mohli vyvrátit názor, že ideje jsou vrozené.

Další argument se soustředí na vztah mezi pamětí a idejemi. Tento argument tvrdí, že pokud by *„byly nějaké vrozené ideje, pak musí být v paměti, jinak pro ně není v mysli nikde místo; a jestliže by byly v paměti, mohou být oživeny bez pomoci nějakého vjemu zvnějška.*“¹² Ideje existují v mysli tak, že jsou buď bezprostředně aktuální, nebo tak, že jsou uloženy v paměti a lze je díky tomu učinit opět aktuálními. Pokud by nějaká idea byla vrozená, musela by být uložena v paměti. Může být však v paměti něco, co jsme nikdy nevnímali?

V argumentaci proti vrozenosti idejí autor dále vychází z toho, že idea, která je nejvíce hodna toho, být vrozenou, je idea Boha. Locke píše: *„Lze-li si u některé ideje představit, že je vrozenou, pak může být idea Boha považována za takovou z mnoha důvodů před všemi ostatními.*“¹³ Proto nedokážeme-li, že je vrozená idea Boha, nebudeme schopni dokázat ani vrozenost jakékoli jiné ideje.

Pokud se nad takovou ideou Boha zamyslíme, zjistíme, že i kdyby všichni lidé měli nějaké pojetí Boha, ještě tím není dokázána vrozenost jeho ideje. Představy Boha v různých částech světa jsou totiž tak rozdílné a mnohdy protichůdné, že by je všechny nebylo možné zahrnout pouze pod jedinou ideu. Když by byla idea Boha vrozená, musela by být v jistém smyslu univerzální, idea Boha se však univerzálností nevyznačuje.

Idea Boha není ale jediná, která by se mohla ucházet o tento primát vrozenosti. Pro některé z nás by takovou ideou mohla být idea substance. S touto představou se však Locke vypořádává velmi rychle, a to tak, že řekne, že vlastně *jasnou* ideu substance vůbec nemáme¹⁴. Naše idea substance je pouze zmatená, temná představa

¹¹ John Locke, E. I. ii. 1

¹² John Locke, E. I. iv. 20

¹³ John Locke, E. I. iv. 8

¹⁴ Této problematice se budeme věnovat podrobněji v poslední části mé práce. Nyní stačí to, co bylo řečeno, tj. že Locke se nedomnívá, že bychom měli jasnou ideu substance.

něčeho, o čem vlastně nevíme, co to je. A jak by taková zmatená idea mohla být vrozená?

Náš autor tedy dochází k závěru, že idea Boha, příp. idea substance není vrozená, a proto není vrozená ani žádná jiná idea a ruku v ruce s tím není vrozený ani žádný princip – ať teoretický, či praktický - což bude samozřejmě také jedním z následujících témat.

Argumenty proti vrozenosti teoretických principů

Locke vrozenými principy rozumí principy jako axiomy a zásady, ale někdy rovněž ideje, což jsou, jak bylo řečeno výše, pojmy a představy, zkrátka vše, čím se zabývá mysl při rozvažování. Nyní ale mějme principy ve smyslu teoretických pravd, jež by někdo mohl za vrozené považovat a samozřejmě tak mnozí autoři činí. My již víme, že v Lockově systému platí, že na počátku byla naše mysl zcela prázdná, a proto musíme hledat jiný původ pravd než jejich vrozenost. Nejprve si však ukažme, proč nelze ani principy, stejně jako ideje, považovat za vrozené.

Přejdeme k samotné argumentaci. Naše mysl je zpočátku prázdná, co se týče obsahu, to ale znamená, že musí mít schopnosti, díky nimž se postupně zaplňuje. Když takto předpokládáme vrozené schopnosti mysli, zdá se pak být i zbytečné, aby hned z počátku mysl měla nějaký obsah. Z těchto předpokladů vyplývá Lockův první argument proti vrozenosti principů, jenž jde ruku v ruce s argumentem uvedeným proti vrozenosti idejí: „*A neméně nerozumné by bylo přisuzovat mnohé pravdy přirozeně daným vtiskům a vrozeným předlohám, když můžeme pozorovat přímo v sobě schopnosti vhodné k dosažení právě tak snadného a jistého poznání těchto pravd, jako kdyby tyto pravdy byly původně vtištěny mysli.*“¹⁵ Tento argument, obdobně jako argument proti vrozenosti idejí, samozřejmě nevylučuje vrozenost principů, pouze ji označuje za přebytnou. Nedostatku argumentu si byl vědom i John Locke a předkládá proto další argumentace.

Druhý argument vychází z obecného souhlasu s jistými zásadami. Tento souhlas autor nepovažuje jako důkaz vrozenosti principů za dostatečně přesvědčivý. Předpokládáme-li, že existuje něco, s čím souhlasí všichni tvorové, ještě to neznamena, že je to vrozené. Všichni máme přece vrozené schopnosti, jimiž můžeme

¹⁵ John Locke, E. I. ii. 1

dospět k obecně uznávané pravdě. Tím jsme se dostali opět k argumentu prvnímu. Tento argument má však ještě další nedostatek, jímž je chybný předpoklad, že existuje princip, s nímž souhlasí každý člověk. Je možné předložit hned několik případů, kdy tento předpoklad neplatí. Představme si novorozeně či malé dítě nebo i dospělého člověka, jehož mysl zůstala na úrovni dítěte. Tito lidé žádné principy neznají. Přitom kdyby principy byly vrozené, musely by být nejzřetelněji znatelné právě u nich, jelikož jsou nejméně ovlivněni zvyklostmi a jejich obsahy myslí by nebyly „překrucovány“ tak, jak to u zdravých a dospělých lidí bývá běžné. Děti a duševně choří totiž nemají předsudky jako ostatní lidé.

Z předešlého důkazu vyplývá další. Nyní je evidentní, že naše mysl musí být na určité úrovni, aby byla schopna uchopit některé principy. Ale potřebujeme-li, aby naše myšlení dosáhlo vyššího stupně, díky němuž by mohl být princip odhalen, pak princip není vrozený, jinak by totiž byl odhalen i pomocí rozumových schopností na nejnižší úrovni.

Posledním podstatným důkazem proti vrozenosti principů, který zde zmíním, je tento: „*Principy nemohou být vrozeny, pokud by nebyly vrozeny jejich ideje.*“¹⁶ Zcela zřejmě jsou principy složeny z různých pojmů, jejichž ideje máme v mysli. Nejprve je tedy třeba dokázat vrozenost idejí, aby vůbec bylo možné dokazovat vrozenost principů. Pokud se vrozenost idejí neprokáže, nelze ani dokázat, že principy jsou vrozené.

K vrozeným principům se vyjadřuje rovněž G. W. Leibniz ve svých Nových úvahách o lidské soudnosti, přičemž upozorňuje na princip totožnosti, jenž pojímá jako prvotní – vrozený. Cituji: „*Moje mínění je tedy, nepřijímati žádný prvotný princip než zkušenosti a aksioma totožnosti, čili- což je totéž – kontradikce, který je prvotný, poněvadž jinak by nebylo rozdílu mezi pravdou a nepravdou a poněvadž by přestalo všechno zkoumání hned zpředu, kdyby bylo jedno říci ano nebo ne.*“¹⁷

Jak se tedy vypořádat s problémem vrozeného principu totožnosti? Pro Locka samozřejmě ani tento princip není vrozený; R.I.Aaron jako Lockův komentátor se o tomto principu vyjadřuje takto: „*It is not implanted in our minds naturally that we know it at birth in an explicit manner. Moreover, it is not there in our minds in a*

¹⁶ John Locke, E. I. iv. 1

¹⁷ G. W. Leibniz, *Nové úvahy o lidské soudnosti od autora systému předzjednané harmonie*, str. 512

potential sense waiting to be actualized."¹⁸ Dle Locka daný princip získáváme intuitivně, ale nikoli tak, že bychom jej odhalili bez zkušenosti. Domnívám se, že i proto, abychom dokázali, zda je něco sebou samým, je potřeba disponovat určitými pojmy, jako jsou jednota, rozdílnost apod. Tyto pojmy získáváme však až na základě zkušenosti (nebo by musel být dokázán opak). Otázka však je, k čemu mít vůbec nějaký princip, v tomto případě ten nejzákladnější, kdybychom nic nevnímali? Je třeba, abychom zakoušeli nějakou věc, nejzákladněji měli vlastní zkušenost sami se sebou, abychom tento princip získali. Bez jakékoli zkušenosti bychom vůbec nevěděli, že nějaký takový princip existuje, celkem vzato by bez zkušenosti neexistovalo, alespoň pro nás, vůbec nic.

Otázka vrozenosti praktických (mravních) principů

Náš autor se rovněž zabývá principy mravními a praktickými. Poté, co však nebyla dokázána vrozenost principů teoretických, už vůbec nemůže být dokázána vrozenost principů praktických. Teoretické principy jsou obecně přijímané, i když nemusí být pro každého explicitně zřejmé – jsou to principy totožnosti, sporu apod., proti nimž se jen stěží někdo postaví. Ale principy praktické nejsou obecně přijímané, nepanuje o nich shoda - jak by tedy mohly být vrozené, když je nemá každý člověk stejně? Dokonce jsme si vědomi toho, že různí lidé (či národy) mají praktické principy protikladné. Uvažme krajní případ kanibalů: přístup takových kmenů k člověku je zcela odlišný od přístupu většiny lidstva, protože nemají vrozený praktický princip, který by tento přístup k člověku zakazoval. Praktické a morální principy jsou tedy otázkou konvencí, nikoliv vrozenosti.

Zkoumáním argumentů proti vrozenosti praktických principů bychom se však až příliš odchýlili od tématu, jemuž se budeme hlavně věnovat. Proto zde pouze zopakujeme to, co zde již bylo řečeno a co v argumentaci proti jakémukoli principu považují za rozhodující. Jde tedy o to, že nejprve by musely být vrozeny ideje pojmů, z nichž se praktický či jakýkoli jiný výrok skládá. Výše jsme však již dokázali, že žádné ideje vrozené nejsou. V posledku lze vlastně říci, že každý argument proti vrozenosti idejí je argumentem proti vrozenosti principu, jak explicitně říká například R. S. Woolhouse: „*Since no knowledge could be innate unless its materials or constituent*

¹⁸ R.I.Aaron, *John Locke*, str. 97

ideas were, any argument against innate ideas is, in effect, an argument against knowledge.“¹⁹

1. 3 Původ idejí

Vzhledem ke všem argumentům, které byly uvedeny výše, je zřejmé, že John Locke považuje ideje za získané až postupem času. To znamená, že naše mysl je původně jaksí prázdná²⁰, ale v průběhu vývoje se však pozvolně zaplňuje různými pojmy, představami, principy atd. Zásadním rysem Lockovy koncepce je tvrzení, že ideje můžeme získávat pouze na základě zkušenosti, a to buď pozorováním smyslových objektů, nebo činností vlastní mysli. Tento důraz na zkušenost smyslovou i reflektivní samozřejmě vyplývá z Lockova empiristického postoje. Mysl se nějak musí začít idejemi „plnit“, jelikož je nemá vrozené. Aby se mysl začala „plnit“, je nutné, abychom vnímali vnější objekty a jejich kvality. Na jedné straně jsou tedy objekty, na které se zaměříme právě v ústřední části této práce, a na druhé straně stojí naše mysl, v tomto případě zvláště schopnost mysli tyto objekty vnímat. Vnímání²¹, protože je účastno „plnění“ mysli idejemi, je jakousi první, nejzákladnější schopností mysli, která je však v jistém smyslu spíše pasivního rázu. Pasivní je vnímání v tom směru, že se naše mysl nedokáže ubránit tomu, aby ideje přijímala. Mysl je schopna přijímat jednak ideje odvozené ze smyslových objektů, jednak ideje odvozené z vnitřní činnosti mysli. I kdybychom chtěli, nedokázali bychom se vyhnout veškerým vnějším objektům a tím ani idejím, které díky nim získáváme. Nezáleží na naší vůli, zda mysl bude chtít některé ideje přijmout, či nikoli, stejně tak nemůžeme získané ideje nijak vymazat nebo změnit. Je-li nějaký objekt v mém zorném poli, nutně získávám jeho ideu. Když před sebou vidím hnědý stůl, nutně se v mé mysli objevuje idea hnědého stolu. Locke nás však ještě upozorňuje na zajímavý fakt, že bezprostřední ideje, které o tělese získáváme, jsou často posléze upravovány zvykem.

¹⁹ R. S. Woolhouse, *The Empiricists*, str. 78

²⁰ Je třeba ale upozornit, že člověk získává určité ideje ještě před narozením. Nenarozené dítě může získat ideje tepla, chladu apod., přičemž tyto ideje se zakládají na podmínkách, v nichž nenarozené dítě žije, tudíž i tyto ideje jsou smyslového původu.

²¹ Locke v E. II. ix. 2 tvrdí, že to „*co vnímání je, pozná každý lépe uvažováním o tom, co sám dělá, co vidí, slyší, cítí atd. nebo o čem přemýšlí, než na základě mého (jeho) výkladu.*“ Přesto si však nějakou charakteristiku vnímání představíme.

Máme-li v našem zorném poli např. jednobarevnou červenou kouli, získáváme díky ní pouze ideu plochého, různě odstíněného kruhu. Náš zvyk a předchozí zkušenost však dokáží z takového úkazu vyvodit skutečnou povahu daného tělesa, tj. v našem případě si uvědomíme, že těleso před námi je jednobarevná červená koule.²²

Ačkoli je výše zmíněná schopnost vnímání pasivní, domnívám se, že jí předchází aktivní schopnosti mysli. Mysl totiž musí být schopná rozlišovat a porovnávat. Neměli bychom např. ideu žluté, kdybychom nebyli schopní rozlišit, co žluté je a co není. Při vtisku ideje je sice mysl pasivní, ale abychom tomuto vtisku správně porozuměli, mysl musí vykonávat jistou aktivitu.

Vnímání musí být aktivní již z jeho vlastní „definice“, pokud ovšem neuvažujeme o vnímání jako o ideji. Vnímání je totiž schopnost mysli, je to tedy jakási činnost. „*Vnímání je právě tak první schopností mysli zabývající se ideami...*“²³

Stále však ponecháváme stranou, že někdy jsou smysly při získávání idejí přímo využívány aktivně. (Můžeme aktivně poslouchat místo pasivního slyšení, stejně tak můžeme aktivně něco pohledem vyhledávat místo pasivního vidění.)

Pasivitu Locke zřejmě zdůrazňuje, poněvadž je přesvědčen, že si nelze zvolit, kterou ideu v mysli budeme mít a kterou nikoliv. Bezprostřední vtisky ze smyslů nám jsou totiž dány nutně, tzn. že když něco pasivně slyším, musím ideu tohoto zvuku mít, stejně jako když onen zvuk aktivně poslouchám. Locke tedy nedává pasivní a aktivní schopnost do kontrastu.

Smyslovost vnějších objektů souvisí s přirozeným prostředím, v němž se člověk pohybuje. A tak díky smyslovému vnímání jsou do mysli dodávány ideje vnějších objektů. Nelze však říci, že ideje jsou stejné jako vnější objekty, jejichž ideje získáváme. Ba naopak: „*většina idejí smyslového vnímání nevykazuje v mysli stejnost s něčím existujícím mimo nás o nic víc, než jména je zastupující vykazují stejnost s našimi ideami, které však v nás tato jména mohou při zaslechnutí vyvolat.*“²⁴ Vnější objekty mají schopnost vyvolávat v naší mysli ideje, mají totiž různé kvality, díky nimž v nás vyvolávají různé ideje. V objektu je třeba rozlišit kvality trojího druhu, jelikož některé jsou pro objekt více podstatné než jiné, a nejen to, některé kvality jsou pro objekt nepostradatelné, má-li být objektem v přísném smyslu slova. Nelze si

²² John Locke, E. II. ix. 8

²³ John Locke, E. II. ix. 1

²⁴ John Locke, E. II. viii. 7

představit objekt, jenž nemá tvar a velikost, nebo není v klidu ani v pohybu apod., ale je snadné, dokonce běžné mít objekt, jenž nijak nechutná nebo nevydává žádný zvuk apod. Ještě než však přejdeme k samotnému rozlišení kvalit, je třeba uvést druhý zdroj idejí - a tím je reflexe.

Díky zkušenosti mysl získává ideje ze smyslového vnímání. S těmito idejemi, které byly získány z kvalit smyslových objektů, provádí mysl různé operace a uvažuje tak o svých vlastních činnostech. Na základě těchto operací vzniká druhý soubor idejí, *ideje z reflexe*. Locke se rovněž neostýchá reflexi označit jako „vnitřní vnímání“²⁵, jelikož vskutku *vnímáme* činnosti naší vlastní mysli. Mezi „vnitřní vnímání“ patří operace jako např. vnímání, myšlení, zapamatování, pochybování, chtění atd. Nejpodstatnější zkušeností je však vnímání vnější, a to proto, že naše mysl nemá myšlenky, kterými by se mohla zabývat, dokud ji těmito idejemi nevybaví naše vnější smysly, jimiž jsou zrak, čich, chuť, hmat, sluch.

Jelikož jsme se zabývali nejen důkazy proti vrozenosti idejí, ale rovněž důkazy proti vrozenosti teoretických a praktických principů, bude nyní vhodné zmínit i způsob, jak se mysl „plní“ takovými principy. První krok jsme vlastně již prozkoumali, je jím smyslové vnímání, díky němuž získáváme ideje do původně prázdné mysli. Tento proces je tedy závislý na smyslech, které „z *vnějších objektů dodávají do mysli to, co tam pak ony vjemy vyvolává.*“²⁶ Druhý krok je závislý na reflexi, o níž jsme již také hovořili; v této fázi mysl pracuje a blíže se seznamuje se svými idejemi, které již získala prostřednictvím smyslů. Ideje se uloží do paměti²⁷ a získávají jména. Paměť bychom mohli označit jako jakousi úschovnu idejí, které aktuálně nepoužíváme. Naše mysl totiž dokáže naráz udržet pouze omezené množství idejí, a tak využívá paměť, kam uskladní ideje, které oživí, až je bude opět potřebovat. Paměť samozřejmě není nějakým místem, kde by byly aktuálně nevyužívané ideje naskládány jedna vedle druhé, ale je to spíš schopnost v případě potřeby oživovat ideje, které dříve mysl nazírala aktuálně. Poté, co máme ideje v paměti, je mysl schopná abstrakce. „Abstrakce“²⁸ je důležitý pojem, který ještě využijeme v další části

²⁵ Locke píše o reflexi v E. II. i. 4: „*Tento zdroj idejí má každý člověk zcela v sobě; a i když tu nejde o smysly, protože tento zdroj nemá co dělat s vnějšími objekty, přesto je jejich velmi věrnou obdobou; mohl by být dost oprávněně nazván vnitřním smyslem.*“

²⁶ John Locke, E. II. i. 3

²⁷ „Paměť“ je předmětem jedné celé kapitoly v Eseji, pro nás je však nejdůležitější pouze místo E. II.x.2

²⁸ Locke pojmu abstrakce věnuje celý paragraf v E. II. xi. 9

této práce. Abstrahováním od jednotlivin získáváme obecné pojmy, které posléze mysl začne užívat. Dochází k tomu tak, že se o jednotlivých idejích uvažuje jako o „*úkazech, které jsou vyčleněny od jiných projevů existence i od okolností reálné existence, jakými jsou čas, místo nebo jakékoli jiné doprovodné ideje.*“²⁹ Dokážeme-li odhlédnout od takových doprovodných úkazů, získáváme ideje, jež reprezentují všechny „věci“ téhož druhu, jako je daná idea sama, a tím je pak dokážeme třídit do skupin. Každá jednotlivina již tedy nemusí mít své vlastní jméno, tzn. bílou barvu sněhu i bílou barvu cukru v obou případech označíme jako bílou a stejně tak jako bílou označíme barvu jakékoli věci, která se bude shodovat s barvou sněhu a cukru. Nyní již mysl obsahuje abstraktní ideje i jejich jména, cvikem si je však stále musí upevňovat a učí se co nejvymezeněji je odlišovat od idejí ostatních. V dalším kroku, dojde-li k tomuto osvojení, je již mysl schopná nahlédnout a uchopit principy. To, že nahlédneme pravdivost principu sporu, tj. že „*táž věc nemůže zároveň být a nebyt.*“³⁰, závisí přece na plném pochopení pojmů, ze kterých se takový výrok sestává, tj. pochopení pojmů „*totéž*“ či „*rovnost*“, „*věc*“ či „*objekt*“, „*bytí*“, „*nebytí*“, „*zároveň*“. Pro představu toho, jak naše mysl nabývá principů teoretických i praktických, domnívám se, stačí tento nástin, jelikož se tyto principy vztahují k našemu tématu spíše jen okrajově.

Veškerý tento exkurz bylo nutné provést, aby nám bylo zřejmé, v jakém vztahu jsou ideje a vnější, příp. vnitřní svět, abychom věděli, jak zásadní jsou pro nás vnější objekty, přesněji kvality těchto objektů; abychom věděli, že musí existovat nějaké vysvětlení toho, jak se mysl idejemi plní, jelikož je zprvu prázdná. Kapitola „*Pojem ideje*“ je podstatná pro vymezení idejí vůči kvalitám; kapitola „*Ideje nejsou vrozené*“ je důležitá pro uvědomění si toho, že musí existovat vnější zdroj idejí; a konečně „*Původ idejí*“ nás již velmi blízce přiklání k tématu, jemuž se budeme věnovat nyní.

²⁹ John Locke, E. II. xi. 9

³⁰ John Locke, E. I. ii. 16

2. Kvality

Nyní je čas obrátit se k ústřednímu tématu této práce - a tím je rozdělení kvalit objektů na primární, sekundární a terciární. Oproti předešlému zkoumání se bude následující výklad zabývat něčím, co se v mysli nenachází – bude se zkoumat povaha kvalit věcí, jež jsou mimo nás. To však neznámá, že se tímto zkoumáním vymykáme dosahu předešlých kapitol. Následující rozčlenění kvalit objektů je totiž zásadní pro to, jaké ideje se vtiskují do naší mysli, přičemž je třeba neustále mít na paměti rozdíl mezi ideou objektu a kvalitou objektu. Tohoto rozlišení je nutné dbát, jelikož si často kvality a jim příslušné ideje neodpovídají. Něco jiného je totiž to, jaké těleso skutečně je, a to, jak se nám jeví. Ideou se míní jakýkoli obsah mysli nebo bezprostřední objekt úkonů mysli, jak již bylo blíže objasněno, zatímco kvalita je síla nebo schopnost³¹ vyvolat v naší mysli ideu. Locke se o tom explicitně zmiňuje v 8. kapitole II. knihy Eseje: „*Cokoli v sobě mysl vnímá nebo cokoli je bezprostředním objektem vnímání, myšlení či chápání, to všechno nazývám „idea“; a schopnost vyvolat jakoukoli ideu v naší mysli nazývám „kvalitou objektu, v němž tato síla spočívá“.*“³² Představíme-li si na příklad sněhovou kouli, pak vidíme, že tato koule má schopnost v nás vyvolat ideu bílého, chladného, kulatého – schopnosti vyvolat v nás tyto ideje jsou kvality, naopak ideje jsou konkrétní zážitky či vjemy. Ještě v témže paragrafu si však Locke uvědomuje, že ani on sám se někdy nevyhne záměně mezi kvalitou a jí příslušnou ideou, a vybízí čtenáře, aby si byl při četbě stále vědom tohoto rozlišení. Píše: „*Když o těchto ideách náhodou mluvím, jako kdyby byly přímo v samotných věcech, byl bych rád, aby se mi rozumělo tak, že přitom mám na mysli kvality v objektech, které v nás tyto ideje vyvolávají.*“³³

Pokud jde o samotné rozlišení kvalit objektů, budeme se - jak jen to bude možné – držet určité struktury, abychom se v textu dobře orientovali. U každého typu kvalit je třeba uvést pro ně charakteristické znaky, do popředí se však dostanou kvality sekundární. V této části práce předložíme několik Lockových argumentů, následovaných kritickým vyjádřením a úvahou o oprávněnosti Lockova argumentu.

³¹ V anglickém originále je použit pro tyto síly a schopnosti výraz „power“

³² John Locke, E. II. viii. 8

³³ John Locke, E. II. viii. 8

2. 1 Primární kvality a jim příslušné ideje v naší mysli

V této kapitole, jak již název vypovídá, se budeme zabývat kvalitami primárními (*Primary Qualities*)³⁴ neboli původními (*Original Qualities*)³⁵, příp. reálnými (*Real Qualities*)³⁶. Primární kvality jsou kvality, jež jsou od objektu zcela neoddělitelné a zůstávají tedy s tělesem, ať už objekt změni polohu, nebo jej vnímáme za šera, zkrátka ať již dojde na tělese k jakékoli změně (Rozkrojím-li jablko, už postrádá svou kulatost, ale nabývá půl-kulatost – tudíž má stále nějaký tvar. Obdobně je tento příklad aplikovatelný na kterýkoli předmět a jakékoli změny. Těleso, ať je jakékoli, má stále nějaký tvar, a to i tehdy, podstoupí-li různé změny.); primární kvality si těleso stále ponechává, ať ho vnímáme, nebo ne. Tyto kvality se neustále nacházejí v každé částě hmoty. „*Primary qualities belong not only to observable substances such as gold, but also to the minute corpuscles which make them up.*“³⁷ Není představitelné, aby existovalo těleso bez tvaru, velikosti apod., ale je možné, že existují tělesa bez vůně, chutí apod., tedy „*all corporeal objects possess the primary qualities whatever other qualities they may or may not possess.*“³⁸ Mezi primární kvality se však řadí i ty kvality, jejichž absenci si lze u tělesa snadno představit, míním např. pohyb (*Motion*). Těleso se samozřejmě pohybovat nemusí. V tomto případě je však zainteresována protipólní kvalita, klid (*Rest*). V případě těchto dvou kvalit je zřejmé, že těleso buď disponuje jednou, nebo druhou kvalitou – těleso je buď v pohybu, nebo v klidu. Primární kvality - pohyb a klid - tak spadají u Locka spíše pouze pod jednu primární kvalitu a tou je pohyblivost či pohybovatelnost (*Mobility*). „*Pouze pokud pohyb nebo jeho absenci chápeme jako pár možných hodnot jediné osy „mobility“, můžeme říci, že zde máme kvalitu, která je neoddělitelná od těles.*“³⁹ Konkrétně mezi primární kvality patří: tvar (*Figure*), velikost (*Bulk*), rozprostraněnost (*Extension*), pohyblivost (*Mobility*), tuhost (*Solidity*), počet (*Numer*), textura

³⁴ Toto označení je používáno nejčastěji, nachází se například v John Locke, E.II. viii. 9, 10, 15, 23 atd.

³⁵ John Locke, E. II. viii. 9, 12, 24 atd.

³⁶ John Locke, E. II. viii. 17

³⁷ R. S. Woolhouse, *The Empiricists*, str. 87

³⁸ R.I.Aaron, *John Locke*, str. 117

³⁹ Anthony Kenny, *Stručné dějiny západní filosofie*, str. 304

(Texture)⁴⁰. Je třeba upozornit, že Locke ve své Eseji předkládá „seznamy“ těchto kvalit v různých obměnách. Zdá se, že největší důležitost autor přikládá těmto primárním kvalitám – tvar, velikost pohyb – o nich se v Eseji zmiňuje nejčastěji, jak můžeme vidět například na těchto citacích⁴¹: „*To, co je v ideji sladké, modré nebo teplé, není nic jiného než jistá velikost, tvar a pohyb smyslově nevnímátných částic v samotných tělesech...*“⁴² nebo „*...sníh...nemůže způsobit nic z toho jinak než velikostí, tvarem, počtem a pohybem svých tuhých částic.*“⁴³ nebo „*...všechny barvy, chuti, pachy a zvuky...zmizí a pominou a převedou se na své příčiny, tj. na velikost, tvar a pohyb částic.*“⁴⁴

Další charakteristikou primárních kvalit tělesa je, že tyto kvality vyvolávají v naší mysli sobě podobné ideje. Primární kvality připomínají ideje, které samy produkují, skrze primární kvality tak získáváme skutečnou představu o věcech. Jak se ale může vlastnost matérie podobat nějaké ideji v naší mysli? Jak se ideje mohou podobat věcem, které idejemi nejsou?⁴⁵ Ideje v mysli a kvality matérie jsou přeci naprosto odlišné podstaty. John Dewey formuluje danou otázku takto: „*How can ideas which are mental truly represent or not objects which are radically different in kind from themselves? The difficulty of the question was accentuated because Locke divided ideas into two kinds, one of which resembled the objective while the other possessed no likeness to them.*“⁴⁶ Jak však chápat Lockův pojem „podobnosti“? Vztah mezi kvalitou a ideou jakožto entitou nelze chápat jako podobnost, ale podobnost musí být uvažována jako vztah mezi kvalitou a obsahem ideje. Nejedná se tedy o hledání podobnosti mezi dvěma zcela odlišnými entitami, z nichž jedna je materiální a

⁴⁰ Pro označení struktury Locke nejčastěji používá termín „*texture*“, ale například v E. II. viii. 19 je použit ve stejném smyslu termín „*configuration*“ nebo v E. II. viii. 24 termín „*situation*“

⁴¹ Tyto citace mají pouze zdůraznit Lockovi priority ve výčtu primárních kvalit, jejich účelem není cokoli vysvětlit, ačkoli tyto citace takový charakter mají. Problematice, která se v uvedených tvrzeních řeší, bude v této práci věnována až následující kapitola.

⁴² John Locke, E. II. VIII. 15

⁴³ John Locke, E. II. VIII. 16

⁴⁴ John Locke, E. II. VIII. 17

⁴⁵ Tento problém se také týkal Descarta, tudíž je opět patrné, že oba směry, jak empirismus, tak racionalismus, si kladly obdobné otázky.

⁴⁶ John Dewey, *Substance, Power and Quality in Locke*, str. 53 (in Richard, Ashcraft, *John Locke Critical Assessments*)

druhá mentální povahy, ale jde o hledání podobnosti mezi kvalitami a tím, co ideje „reprezentují“.

2. 2 Sekundární kvality a jim příslušné ideje v naší mysli

Nyní se věnujme kvalitám sekundárním. Sekundární (*Secondary Qualities*) neboli smyslové kvality (*Sensible Qualities*)⁴⁷, nejsou přímo kvalitami objektu a nejsou pro objekt zdaleka tak podstatné jako kvality primární, i když zcela reálně objektu náležejí. Je třeba však upozornit, že ne vždy se o statutu sekundárních kvalit Locke vyjadřuje jednoznačně. Tyto kvality jsou dispozice nebo síly objektu, které v nás vyvolávají ideje prostřednictvím primárních kvalit těles, tj. prostřednictvím tvaru, velikosti, rozprostraněnosti, pohyblivosti, tuhosti, počtu a textury neboli uspořádání. V posledku jsou to tedy primární kvality tělesa, přesněji primární kvality nejmenších částíček, z nichž se těleso skládá, díky nimž máme ideje sekundárních kvalit. Ideje sekundárních kvalit jsou závislé na různých obměnách kvalit primárních. R.I.Aaron konstatuje, že „*to talk about ideas of secondary qualities is thus slightly misleading, for there are no secondary qualities in the sense in which there are primary qualities in things.*“⁴⁸

V předešlé kapitole jsme ukázali, které primární kvality tělesa se zdají být pro Locka nejdůležitější (tvar, velikost a pohyb), pokud však autor uvažuje o sekundárních kvalitách, tak tu nejdůležitější roli hraje primární kvalita uspořádání. Jen posuďme tyto úryvky: „sekundární kvality *nejsou ničím jiným než dispozicemi vyvolat v nás rozmanité zážitky, jež závisí na prvotních kvalitách, totiž na velikosti, tvaru, uspořádání a pohybu částic...*“⁴⁹ či „*Porfyr má skutečně takovou konfiguraci částíček...že jsou způsobilé vyvolat v nás...ideu červeně...*“⁵⁰ rovněž v témže paragrafu: „*...uspořádání, které má sílu vzbudit v nás zmíněný smyslový vjem.*“⁵¹ Z těchto citací je evidentní, že „uspořádání“ jako primární kvalita tělesa je jaksí více zainteresováno v souvislosti s kvalitami sekundárními než ostatní primární kvality

⁴⁷ Locke poznamenává, že takto (jako smyslové) jsou obvykle sekundární kvality označovány. (E.II.viii.23)

⁴⁸ R.I.Aaron, *John Locke*, str. 119

⁴⁹ John Locke, E. II. VIII. 14

⁵⁰ John Locke, E. II. VIII. 19

⁵¹ John Locke, E. II. VIII. 19

tělesa. Musíme mít na paměti, že tyto ideje sekundárních kvalit vznikají až na základě vztahu mezi námi a objektem, zatímco „*primary qualities in no sense depend upon the relation between human beings and external objects.*“⁵² Mezi sekundární kvality patří barvy, zvuky, chutě...

Řekli jsme, že primární kvality vyvolávají v naší mysli jím podobné ideje, sekundární kvality tělesa naopak v naší mysli vyvolávají ideje, jejichž obdoby v tělese ve skutečnosti nejsou. Ideje, které jsou v nás vyvolány sekundárními kvalitami, žádným způsobem nepřipomínají kvality, které je produkují. Na první pohled se nám toto stanovisko může zdát podivné, náš autor si však pomáhá přirovnáním: „*A představit si, že Bůh by připojil tyto ideje k takovým pohybům, s nimiž je nepojí žádná podobnost, není o nic nemožnější než představit si, že by připojil ideu strasti k pohybu kousku oceli rozřezávajícímu naše maso, s nímž tato idea rovněž nevykazuje žádnou podobnost.*“⁵³ Stejně jako tedy nepozorujeme podobnost mezi vnímáním strasti či potěšení a tím, kvůli čemu je pocítujeme, nemusíme nacházet podobnost ani mezi našimi idejemi sekundárních kvalit a tím, co je způsobuje. Sekundární kvality vnímáme bezprostředně s vnímáním daného objektu.

Když ale uvážíme, že sekundární kvality a jimi vyvolané ideje v sobě neskýtají žádnou podobnost, bylo by docela dobře možné, že sekundární kvality jsou pouze subjektivní, tj. že se nacházejí pouze v mysli. Některé z Lockových vyjádření tomuto tvrzení přitakávají. Zmiňme známý „příklad s vodou“⁵⁴, v němž táž voda dokáže vyvolat ideu tepla prostřednictvím jedné ruky a ideu chladu prostřednictvím druhé ruky. Zdá se tedy, že teplota či chlad nezávisí na objektu – na vodě – ale pouze na subjektu – na nás. Bylo by totiž absurdní domnívat se, že táž voda je teplá i chladná zároveň. Pokud by ale sekundární kvality byly subjektivní (tj. byly by pouze v naší mysli), nebyly by tak původními kvalitami předmětů. „Argument s vodou“ v případě, že by měl dokázat subjektivní povahu sekundárních kvalit, však není dostatečně přesvědčivý, vždyť přece to, že prostřednictvím jedné ruky získáme ideu tepla a prostřednictvím druhé ideu chladu, může pouze znamenat, že lidské tělo není dostatečně dobrým „teploměrem“. Voda má stále stejnou teplotu, pouze lidské tělo ji nedokáže objektivně a správně určit, protože nedokáže odhlédnout od dalších

⁵² John Dunn, *Locke*, str. 79

⁵³ John Locke, E. II.viii. 13

⁵⁴ John Locke, E. II. viii. 21

okolností. Ve skutečnosti jedině, co měl tento argument dokázat, je, že sekundární kvality jsou relativní vůči stavu subjektu, a nikoli, že jsou sekundární kvality subjektivní. Ve vodě je schopnost vyvolat v nás jak ideu chladu, tak ideu tepla, ale není chladná ani teplá.

O subjektivní povaze sekundárních kvalit by nás mohl také přesvědčit „argument s mikroskopem“⁵⁵. Zkoumáme-li například hnědě zbarvený vlas pod mikroskopem, zjistíme, že svou hnědost ztrácí a stává se průsvitným. Zkoumáme-li pod mikroskopem krev, vidíme pouze průsvitnou tekutinu, v níž jsou červené krvinky. „*A kdo ví, jak by ty červené krvinky vypadaly, kdyby byla k dispozici taková skla, která by je mohla zvětšit ještě tisíckrát nebo desettisíckrát.*“⁵⁶ Kdybychom měli dokonalejší zařízení, pozbyly by i tyto krvinky své červenosti. Zdá se nyní, že barvy nejsou vnitřní částí věcí. Mikroskop je totiž přístroj, který naše smysly opravuje a poskytuje pravdivý obrázek reality. Inspirací je zde člověk se špatným zrakem, jemuž pomohou brýle, aby se mohl správně orientovat ve světě. Od brýlí je již jen krůček k použití mikroskopu. „*Since a microscope is an instrument serving the same kind of purpose (like spectacles) and involving only an extension of the same principle, it would be quite unjustified to suppose that it might distort reality for us.*“⁵⁷ Na základě pozorování prováděného pomocí mikroskopu tedy zjišťujeme, že věci nemají nutně kvality, které se zdají mít. Ale zvažme, zda bychom dokázali fungovat ve světě, ve kterém by bylo vše tisíckrát či statisíckrát zvětšené. Není pak z jistého úhlu pohledu lepší a správnější vnímat svět tak, jak jej vnímáme? „Argument s mikroskopem“ není však argumentem, jenž by měl dokazovat subjektivnost sekundárních kvalit; tento argument pouze dokazuje, že ideje sekundárních kvalit se nepodobají sekundárním kvalitám objektů. Když totiž s pomocí mikroskopu či jiných zařízení odhalujeme, jakou mají předměty strukturu – tj. to, co způsobuje ideje sekundárních kvalit – tyto ideje barev, zvuků apod. již v naší mysli nevyvstávají. V paragrafu 11 23.kapitoly II.knihy, v němž se argument s mikroskopem nachází, je jistým způsobem zavádějící nadpis tohoto paragrafu. „*Druhotné kvality těles by zmizely, kdybychom mohli odhalit prvotní kvality nepatrných částic těchto těles.*“⁵⁸ Domnívám se, že tím, co by zmizelo,

⁵⁵ John Locke, E. II. xxiii. 11

⁵⁶ John Locke, E. II. xxiii. 11

⁵⁷ John J. Jenkins, *Understanding Locke*, str. 57

⁵⁸ John Locke, E. II. xxiii. 11

by nebyly sekundární kvality, ale ideje sekundárních kvalit - a přesně to nám ukazuje „argument s mikroskopem“.

Zamysleme se rovněž nad „argumentem s ohněm“⁵⁹. Když k ohni přiblížíme ruku až příliš, místo tepla pocítíme již bolest. Je však evidentní, že bolest v ohni není. Proč bychom tedy měli usuzovat, že teplo se v ohni skutečně nachází? Když je bolest subjektivní, proč by nemohla být subjektivní i teplota? Teplota, stejně jako bolest, by tak v ohni nebyla, pokud bychom oheň nevnímali. Jako u předchozích příkladů by se mohlo zdát, že tento argument ukazuje, že sekundární kvality v předmětu skutečně nejsou, ale opět zde jde spíš o důkaz toho, že v tělese nejsou sekundární kvality, jenž by se podobaly idejím sekundárních kvalit⁶⁰. Proč je ale vnímání sekundárních kvalit jiné než vnímání kvalit primárních? Proč nelze říci, že stejně jako není v meči bolest, není v něm ani tvar, velikost atd.? Představme si obdobný příklad: vidím nebo cítím rychlý pohyb mečem, jakmile se tento pohybující meč přiblíží do mé více než těsné blízkosti, meč mě bodne či řízne. Náhle ucítím bolest. Znamená to snad, že pohyb – tj. primární kvalita – není v meči, tak jako v něm není bolest?

V souvislosti s primárními a sekundárními kvalitami je vedena protiargumentace Georga Berkeleyho, jenž je přesvědčen, že stejně jako si nelze představit těleso bez tvaru, velikosti apod., nelze si představit ani těleso bez barvy. Píše: „...*at' si představím jakoukoliv ruku nebo jakékoliv oko, musí mít vždy nějaký určitý tvar a určitou barvu.*“⁶¹ Idea objektu tedy nemůže sestávat pouze z primárních kvalit. Jak bychom si mohli představit třeba jablko, jež nemá žádnou barvu? Tvar bez barvy nelze vnímat, musí být vždy barevný. (Pro účely této práce postačí pouze tento argument, aniž bychom zmínili vlastní stanovisko Georga Berkeleyho.) Víme, že pro Locka objekt nemůže být bez primárních kvalit. Předchozí argument nám tvrdí, že objekt nemůže být bez barvy. Znamená to tedy, že barva je primární kvalita? To by jistě Locke tvrdit nechtěl, což je patrné rovněž z příkladů, jež zde byly předloženy. Proti Berkeleyho tvrzení musí být vznesena námitka. Použijme příklad se slepým

⁵⁹ John Locke, E. II. viii. 16

⁶⁰ Mám však pocit, že zde Locke zaměňuje sekundární a terciární kvality, o nichž budeme hovořit později. Oheň je skutečně teplý, není však bolavý. Oheň je totiž schopný působit bolest jinému živému tvorů. Zakoušení tepla a bolesti není přece rovnocenné, tak jako není například rovnocenné zakoušení barvy a bolesti. Zdá se, že Locke zde zaměňuje dvě různé věci.

⁶¹ George Berkeley, *Pojednání o základech lidského poznání*, str. 39

člověkem: slepý člověk je v našem světě jistě handicapován – o tom není pochyb. Tento člověk však může ve světě relativně dobře fungovat, a to proto, že stále dokáže rozlišovat tvary, velikosti, pohyby apod. Jako protiklad si představme člověka, jenž nedokáže rozeznávat tvary nebo velikosti. Tento člověk je v našem světě zcela „ztracen“, nedokáže totiž používat předměty, neboť na základě neznalosti tvarů nebo velikostí není schopen odhalit jejich funkci. Funkci předmětů ale neovlivní kvalita jako barva. Lockově polemice s jeho protivníkem Berkeleyem se ještě budeme věnovat podrobněji v následující kapitole.

Než ukončíme tuto kapitolu, ukažme si, jak může být zavádějící tvrzení, které bylo uvedeno výše (a které bychom mohli - v případě chybné interpretace - považovat za Lockův názor), tj. že sekundární kvality neexistují, pokud nejsou vnímány. Dále uvažme, že sekundární kvality jsou spíše schopnosti než kvality jako takové. Co z těchto dvou tvrzení vyplývá, skloubíme-li je dohromady? Získáváme tvrzení, že pokud schopnosti nejsou vnímány, a tudíž používány, neexistují. Ale je tomu skutečně tak? Máme přece spoustu schopností, které využíváme pouze zřídka. Mám schopnost aplikovat Pythagorovu větu, ale nevyužívám ji stále, přesto zde však je a já ji mohu, kdykoli budu chtít, použít. Stejně tak je cukr stále sladký, ačkoli jej zrovna nechutnáme. Přesněji řečeno, cukr má stále schopnost vyvolat v nás ideu sladké chuti, ačkoli jej zrovna nechutnáme. Sekundární kvality jsou jistým způsobem relativní, ale rozhodně nejsou subjektivní. Nelze tedy říct, že neexistují, pokud nejsou vnímány.

2. 3 Terciární kvality a jim příslušné ideje v naší mysli

Poslední v tomto výčtu jsou kvality terciární⁶² (*the Third sort*) neboli dispozice (*Powers*), které stejně jako sekundární kvality nejsou kvality jako takové. Tyto kvality jsou spíše schopnosti tělesa působit změnu na jiném tělese. „*Tertiary qualities are those arrangements which change, or can be changed by, the corpuscular*

⁶² Pro přehlednost jsem zvolila přímé rozlišení na kvality sekundární a terciární, ačkoli se k tomuto členění Locke vyjadřuje na různých místech různě. Já se přidržuji rozčlenění v E. II. viii. 23, ale v E.II.viii. 26 kvality terciární označuje autor jako jakousi podskupinu kvalit sekundárních – sekundární kvality tak značí jako „bezprostředně vnímatelné druhotné kvality“ (*Secondary Qualities, immediately perceivable*) a terciární kvality jako „zprostředkovaně vnímatelné druhotné kvality“ (*Secondary Qualities, mediately perceivable*).

arrangements of other things.“⁶³ Terciární kvality jsme schopni vnímat až v závislosti na tom, zda objekt, který vnímáme, zrovna působí změnu na nějakém dalším objektu, nebo vnímáme objekt, na němž změna v důsledku působení tělesa s terciární kvalitou právě probíhá, a tím zprostředkovaně přisoudíme terciární kvalitu objektu, jemuž náleží. „*Takto je slunce způsobilé k zbělení vosku a oheň k tavení olova.*“⁶⁴

Stejně jako kvality sekundární ani kvality terciární nejsou podobné příslušným idejím těchto kvalit. Nyní, když jsme uvedli všechny tři druhy kvalit objektů, vidíme, že se jedná vždy spíše o kvality primární, jež však mají sílu vyvolávat v nás tři různé kategorie idejí – primární kvality v nás vyvolávají jak ideje primárních kvalit, tak ideje sekundárních (navíc zde musí být subjekt, jenž objekt vnímá) a ideje terciárních kvalit (musí zde být i další těleso - alespoň potencionálně - na které první těleso působí). Locke říká: „*To, co je v ideji sladké, modré nebo teplé, není nic jiného než jistá velikost, tvar a pohyb...*“⁶⁵ Potom se zdá být naprosto zřetelné, proč například sekundární kvality vyvolávají ideje, které nejsou těmto kvalitám podobné. Jsou to totiž vlastně primární kvality, které v nás vyvolávají ideje sekundárních kvalit a primárním kvalitám jsou přece podobné ideje primárních kvalit. Tvaru je podobná idea tvaru, ale těmuž tvaru se již nepodobá idea vůně. Jonathan Bennett tento vztah primárních a sekundárních kvalit výstižně označuje jako „kauzální tezi“ (*Causal Thesis*), kterou charakterizuje těmito slovy: „...*in a perfected and completed science, all our secondary quality perceptions would be causally explained in terms of the primary qualities of the things we perceive.*“⁶⁶

2. 4 Dodatky a vyjádření k předchozímu členění

Díky tomu, že již známe charakteristiky různých kvalit objektů, které v nás vyvolávají jím příznačné ideje, se můžeme krátce zabývat důvody, kvůli nimž Locke předchozí členění provedl. Tyto důvody jsou implicitně obsaženy v předchozím textu, ale nyní jim dejme explicitní podobu.

⁶³ R. S. Woolhouse, *The Empiricists*, str. 88

⁶⁴ John Locke, E. II. viii. 23

⁶⁵ John Locke, E. II. viii. 15

⁶⁶ Jonathan Bennett, *Locke, Berkeley, Hume*, str. 102

Za prvé, použijeme-li vylučovací metodu, zjistíme, že bez primárních kvalit se zkrátka předmět neobejde. Každý objekt musí vždy mít nějaký tvar, nějakou velikost apod., ale ne každý objekt musí mít nějakou vůni či barvu apod. Locke explicitně o primárních kvalitách tvrdí, že „*takto uvažovanými kvalitami v tělesech jsou za prvé takové, které jsou od tělesa naprosto neoddělitelné...*“⁶⁷ Kvality primární musejí objektu skutečně náležet, i když by zrovna neodpovídaly tomu, jak je vnímáme. Věc má skutečně určitý tvar, velikost atd, a ačkoli bychom zakoušeli ideu jiného tvaru, velikosti atd., než objekt má, přesto je fakt, že nějaký tvar, velikost atd. objektu skutečně náleží.

Za druhé, kvality jako vůně, barva apod. (sekundární kvality) nemají „moc“ vysvětlit události a jevy ve světě. Sekundární kvality postrádají tzv. explanační sílu, tyto kvality jsou totiž pouze deskriptivní povahy a nevykazují žádný vliv na kauzální schopnosti. To, že se nám podaří odemknout zámek tímto stříbrným klíčem, nezapříčinila jeho barva, nýbrž jeho tvar, velikost a další primární kvality. Sekundární kvality jsou *pouze* dispozice „*vyvolat v nás... smyslové zážitky.*“⁶⁸ Primární kvality jsou tak podstatnější pro naše porozumění světu než kvality sekundární.

Za třetí, sekundární kvality jsou relativnější vůči smyslům než kvality primární. Sekundární kvality tak, jak se nám jeví, nelze považovat za objektivní rysy světa, zatímco primární kvality za objektivní považovat můžeme. V objektu se nenachází nic, co by idejím sekundárních kvalit odpovídalo, zatímco primární kvality „*vskutku reálně existují v samotných tělesech.*“⁶⁹

V rozlišení, které bylo provedeno v předchozí kapitole, Locke používá tvrzení, že objekt musí mít primární kvality, dvojím způsobem. Dalo by se říci, že v jednom případě hovoří o konkrétních primárních kvalitách a ve druhém o primárních kvalitách obecně (Locke hovoří o primárních kvalitách převážně v tomto smyslu, a to zvláště vyjmenovává-li je.). Je něco jiného tvrdit, že konkrétní objekt musí mít vždy nějaký tvar, nebo že konkrétní objekt musí mít určitý tvar. Toto jablko musí mít vždy nějaký tvar, aby mohlo být jablkem. Ale říci „toto jablko je kulaté“ je přece tvrzení na úplně jiné úrovni než říci „toto jablko má nějaký tvar“. Tělesa vždy musí mít nějaký tvar, velikost apod., ale pokud bychom jim připisovali konkrétní tvary, velikosti apod.,

⁶⁷ John Locke, E. II. viii. 9

⁶⁸ John Locke, E. II. viii. 15

⁶⁹ John Locke, E. II. viii. 15

mohly by primární kvality podléhat obdobným kritikám jako kvality sekundární. To, že věž vidím z dálky jako kulatou a z blízka jako hranatou, by znamenalo, že záleží na mé situaci, jaký tvar věž má. Bylo by tedy rozhodně výhodnější používat pojem primární kvality pouze v obecném smyslu slova – předmět musí mít nějaký tvar, velikost apod., abychom se vyhnuli obdobným námitkám. Locke ale častokrát hovoří o primárních kvalitách v konkrétním smyslu, nebo alespoň tento význam naznačuje, když například tvrdí: „*Příslušná velikost, počet, tvar a pohyb částic ohně či sněhu v těchto objektech reálně jsou, ať už je něčí smysly vnímají, či nikoli...*“.⁷⁰ Domnívám se, že v tomto citátu je řeč právě o primárních kvalitách v konkrétním smyslu, což dle mého názoru naznačuje termín „příslušná“. Kdyby se mělo jednat o jakýkoli libovolný tvar, velikost a další primární kvality, bylo by vhodné použít termín „nějaká“. Pro někoho však tento úryvek nemusí být dostatečně přesvědčivý; ale to, co je nesporné, se týká jednoho z požadavků na primární kvality tělesa – tímto požadavkem je podobnost. Jak jsme již řekli, ideje primárních kvalit považuje Locke za podobné těmto kvalitám samým – tím zcela jasně naznačuje, že kulaté jablko v nás vyvolá ideu kulatosti.

Zdá se, že nyní vzniká problém v tom, jak obě základní charakteristiky primárních kvalit sloučit. Připomeňme, že za první primární kvality tělesa jsou od něj zcela neoddělitelné, těleso je musí mít v každém okamžiku a má je i poté, co podlehne jakýmkoli změnám. Za druhé primární kvality tělesa se podobají idejím, které prostřednictvím nich získáváme. První požadavek evidentně hovoří o primárních kvalitách obecně. Rozkrojíme-li jablko, má stále nějaký tvar, nějakou velikost a další primární kvality. Primární kvality v konkrétním smyslu by pro první požadavek primárních kvalit nebyly obhajitelné. Každé těleso totiž není kulaté, stejně veliké jako ostatní apod.

Prozkoumejme druhý požadavek a to je důraz na podobnost primárních kvalit tělesa a jim příslušných idejí. Pro primární kvality, pokud jsou uvažovány konkrétně, se zdá být tento požadavek splněn. Kulatý tvar jablka vyvolává v naší mysli ideu podobnou tvaru tohoto jablka, tj. ideu kulatosti. Naopak pokud bychom chtěli držet pojetí primárních kvalit v obecném smyslu, není jasné, jak by tvar (obecně) mohl vyvolat v naší mysli ideu tvaru. Určitý konkrétní tvar (a spolu s ním další primární

⁷⁰ John Locke, E. II. viii. 17

kvality) je vždy podobný konkrétní ideji, která jeho prostřednictvím vyvstává v naší mysli.

Locke tvrdí, že primární kvality tělesu nelze odejmout – bez těchto kvalit si těleso nelze představit. Zároveň víme, že těleso musí mít vždy určitý tvar, určitou velikost, určitý počet, určité uspořádání atd. Na základě určitých primárních kvalit máme jim podobné ideje. Když oba tyto požadavky chceme spojit, získáme tak namísto tvrzení: „Není představitelné, aby existovalo těleso bez tvaru, velikosti apod...“, které jsme z Lockova textu vyvodili v kapitole o primárních kvalitách, tvrzení: „Není představitelné, aby existovalo těleso bez nějakého konkrétního tvaru, nějaké konkrétní velikosti apod.“ Je tedy pravda, že těleso musí mít vždy primární kvality, tj. vždy musí mít tvar, velikost, pohyb-klid apod. s tím, že vždy je tento tvar, velikost, pohyb-klid určitý, tj. specifický pro dané těleso či pro aktuální stav tělesa.

Další upřesnění se týká rozlišení na kvality a schopnosti (síly). V E. II. viii. 8 jsme se dozvěděli, že kvality jsou síly objektu vyvolávat v naší mysli ideje. Poté jsme však rozlišili kvality na kvality (tj. primární kvality) a schopnosti (tj. sekundární a terciární kvality). „*But if all qualities, by definition, are powers, then the distinction between primary and secondary qualities cannot be a distinction between qualities and powers.*“⁷¹ Mohli bychom snad konstatovat, že se jedná pouze o terminologický nedostatek a spolu s autorem předešlého citátu bychom primární kvality pouze nazvali jako jiný druh síly, než jakým jsou kvality sekundární. Osobně bych se však přikláběla k radikálnějšímu rozlišení. Primární kvality nejsou jen síly objektu, ale mají něco navíc; jsou to nejen síly tělesa vyvolat v naší mysli jim příslušné ideje, ale rovněž kvality skutečně náležející materii tělesa.

Předešlé odstavce byly plné argumentů a proti-argumentů, můžeme se tedy pokusit na základě tohoto polemického zkoumání vyvodit závěr. Domnívám se, že Lockovo stanovisko není neproblematické a to z toho důvodu, že jeho argumenty někdy zastírají skutečnou povahu jeho názoru. Proto se pokusme odhalit skutečný význam jeho slov a podívat se na celý problém podívat z jeho pohledu. Je známo, že Locke byl zastáncem tzv. korpuskulární teorie, o čemž svědčí i mnohá tvrzení v Eseji⁷². Tento fakt v našem zkoumání hraje důležitou roli, proto si vysvětleme, v čem

⁷¹ E. M. Curley, *Locke, Boyle, and the Distinction between Primary and Secondary Qualities*, str. 144 (in Richard Ashcraft, *John Locke – Critical Assessments*)

⁷² Jen pro ilustraci zmiňme několik citací, v nichž je zjevně předloženo Lockovo korpuskulární stanovisko. V E. II. viii. 13 se píše: „*Je totiž předešlým zřejmé, že existují tělesa, a to v nemalém počtu,*

tato korpuskulární teorie spočívá. Jejím základem je přesvědčení, že se objekty skládají z menších částecek, které však nevnímáme. Tyto částčky jsou bez barvy, bez pachů, bez zvuků a bez chutí. To, že my vnímáme objekty jako barevné, vonící, vydávající zvuky apod., musí tedy nějakým způsobem záležet na tom, že tyto objekty někdo vnímá, jelikož tyto vlastnosti nejsou vlastnostmi částecek, z nichž se samo těleso skládá. Tělesa mají určité schopnosti, které Locke vkládá do struktury a pohybu částecek, ačkoli uznává, že my nemůžeme jakkoli odhalit danou strukturu a pohyb, neboť máme jen velmi zmatenou ideu částecek tvořících tělesa. „*We do have clear ideas of division and divisibility, but when we try, as the corpuscular hypothesis says, to reduce the size of particles to the insensible level, we end with obscurity.*“⁷³ Na těchto nevnímátných částčkách přesto závisí schopnosti těles a odvozeně také ideje sekundárních kvalit. Menší tělíska, stojící v základu těles, jsou tedy tím rozhodujícím prvkem ve vysvětlení změn ve světě. Jonathan Bennett stručně charakterizuje korpuskulární teorii jako „*the hypothesis that the physical world can be comprehensively explained in terms of how corpuscles are assembled into larger structures and how they move.*“⁷⁴

V předešlém výkladu jsme nesouhlasili s Lockovým postojem, že sekundární kvality jsou subjektivní. Ale říká to skutečně? Argumenty, jež nám představuje, se zdají mít tento cíl. Domnívám se však, že zastírají další z Lockových tvrzení, a to že vlastně tím, díky čemu mysl získává ideje sekundárních kvalit, jsou kvality primární, a navíc je třeba připustit, že tyto primární kvality musí být někým vnímány, aby ideje sekundárních kvalit mohly být získány. Nesmíme ale přehlédnout, že sekundární kvality jsou nutně podmíněny kvalitami primárními. Jak již víme, primární kvality

z nichž každé je tak malé, že nemůžeme pomocí žádného z našich smyslů odhalit ani jeho velikost, tvar, ani pohyb, jak je to např. zřejmé u částecek vzduchu a vody a u dalších, neskonale menších částecek než právě uvedené, které jsou možná o tolik menší než částčky vzduchu či vody, jako jsou částčky vzduchu a vody menší než hrách či kroupy.“ Dále je Lockův korpuskulární postoj evidentně naznačeno v E. II. xxiii. 11, kde tvrdí: „*Kdybychom měli smysly dostatečně bystré na to, aby rozlišily droboulínkové částčky těles a opravdové ústrojenství, na němž smyslově vnímatelné kvality těchto těles závisejí, vůbec nepochybuji o tom, že by v nás vyvolávaly naprosto odlišné ideje.*“ Jako poslední uvedu citaci z E. II. viii. 17, ale již nyní je jisté, že o jeho korpuskulární teorii není pochyb. „*Příslušná velikost, počet, tvar a pohyb částic ohně či sněhu v těchto objektech reálně jsou, at už je něčí smysly vnímají či nikoli.*“

⁷³ John W. Yolton, *A Locke Dictionary*, str. 53

⁷⁴ Jonathan Bennett, *Learning from six philosophers II*, str. 74

jsou zcela objektivní, tudíž se nezdá být vhodné označovat sekundární kvality za zcela subjektivní. Nakonec tedy, jak říká Anthony Kenny, „*můžeme s Lockem souhlasit, že sekundární kvality jsou definovány svým vztahem k vnímajícím lidem, ale vlastnost může být vztažena a přesto dokonale objektivní.*“⁷⁵

Ve skutečnosti svým názorem na povahu věcí dokáže Locke vysvětlit dosti zásadní jev. Když vnímáme nějaký objekt, například jablko, má toto jablko specifické částičky uspořádaný určitým způsobem. Právě díky specifickému uspořádání určitých částic je v naší mysli vyvolána idea červené barvy. To, že vnímáme jablko jako červené, není závislé na subjektu v tom smyslu, že Petr jablko vnímá jako červené, a Jana jako černé. Je to právě specifické uspořádání určitých částic, jež dává barvu (a další sekundární kvality) předmětu. Díky tomu lze tedy vysvětlit, že předměty mají objektivně ty vlastnosti, které mají. Například červené věci musí mít vždy nějakým způsobem obdobné uspořádání určitých částíček, aby byly skutečně schopné v nás vyvolávat ideje červené barvy. Obdobně to platí o kvalitách terciárních. Těleso má specifické uspořádání určitých částíček, což může působit změnu na dalším tělesu, jež je uspořádáno tak, aby bylo schopno změnu přijmout.

Domnívám se, že k nedorozuměním v této problematice dochází rovněž z terminologických důvodů. Locke totiž nepopírá sekundární kvality. Tvrdí: „*ale běloba či červeň nejsou v porfyru v žádném okamžiku; zato je v něm uspořádání, které má sílu vzbudit v nás zmíněný smyslový vjem.*“⁷⁶ Výše jsme se dozvěděli, že kvality (jak primární, tak sekundární) nejsou ničím jiným než právě takovými schopnostmi a silami. Sekundární kvality tedy v tělesech existují, jde však o to, že neodpovídají (míněno ve smyslu podobnosti) idejím, kterých díky nim nabýváme. Když Locke naznačuje, že sekundární kvality neexistují, pokud nejsou vnímány, znamená to, že sekundární kvality, jež by se podobaly idejím těchto kvalit, ve skutečnosti neexistují. V každém případě tedy neexistují sekundární kvality, které by se podobaly svým příslušným idejím. A tak „*modrý předmět není modrý, nýbrž má tu vlastnost, že je viděn modře.*“⁷⁷

Kdybychom stejně jako John Locke, měli obdobnou představu o stavbě hmotného světa (tj. přijali-li bychom korpuskulární teorii), jak jinak bychom dokázali

⁷⁵ Anthony Kenny, *Stručné dějiny západní filosofie*, str. 304

⁷⁶ John Locke, E. II. viii. 19

⁷⁷ F. Marek, Š. Zapletal, *Filosofická čítanka*, str. 151

vysvětlit, že se tělesa zdají mít barvy, zvuky, pachy apod., ačkoli jsou složeny z částecek, které tyto vlastnosti postrádají, než jak to činí on? Snad každý z nás cítí, že kvality jako tvar, velikost apod. nejsou na téže úrovni jako barvy, zvuky apod. Domnívám se, že je oprávněné rozlišovat různé typy kvalit objektů, další otázka však je, zda jsou kvality v Lockově teorii přiděleny ke správným typům. Pro názornou představu toho, co mám na mysli, mi připadá zajímavé uvážít, jak mohou být lidé handicapovaní – samozřejmě pouze s ohledem na vnímání kvalit a světa obecně. Již výše byl zmíněn příklad se slepým člověkem, jenž se nám nyní bude hodit. Slepý člověk, jelikož nemá dostatečně vyvinutý zrak, nemůže rozeznávat žádné barvy, přesto však ve světě dokáže fungovat. Paralelně uvažme člověka, který nedokáže rozeznávat teplotu, necítí chlad ani horko. Tento handicap, spočívající v nedokonalosti hmatu, by mohl být životu nebezpečný, a proto si nedokážeme představit, že by takový člověk mohl fungovat ve světě sám. Zdá se tedy, že teplota je jistým způsobem podstatnější než barva. Zřejmě je nějakým způsobem důležité to, jakými smysly kvalitu přijímám nebo mohu přijímat. Lockova reakce na tento příklad by jistě upozornila na jeho názor, že teplo či chlad jsou převoditelné na různé stupně pohybu. Locke však vychází z předpokladu, že teplo není primární kvalitou. Teplota tedy stále zůstává sekundární kvalitou, jelikož není podobná své příčině. Domnívám se však, že tato kvalita je problematická. Existují totiž důvody, proč bychom ji mohli považovat za kvalitu primární. Teplota je kvalitou, která je od tělesa neoddělitelná; teplota zůstává s tělesem, ať jej vnímáme, či nikoli. Nelze si představit těleso, které nemá žádnou teplotu. Samozřejmě, pokud se jedná pouze o představu vizuální, tak to možné je. Pokud dále uvážíme explanační sílu teploty, z naší každodenní praxe je evidentní, že teplota ji má větší než ostatní sekundární kvality. Pomocí teploty je možné vysvětlit různé jevy. Teplota je kauzální síla, je příčinou, která stav věcí dokáže změnit. Vyšší teplota vody je příčinou toho, že začne vřít. Jonathan Bennett uvádí další příklady: „*when metals are hot enough, they become flexible; many things when hot enough catch fire; very cold water turns solid; and so on.*“⁷⁸ Naproti tomu například barva žádnou takovou schopnost nemá. Locke by samozřejmě nesouhlasil, ale zdá se, že teplota je více spoutána s primárními než se sekundárními kvalitami.

Na závěr této kapitoly uvedme slíbenou polemiku mezi Lockem a Berkeleyem, který se vůči Lockovým názorům mnohdy vymezuje. Jak již bylo řečeno,

⁷⁸ Jonathan Bennett, *Learning from six philosophers*, str. 80

Locke si nemyslí, že by sekundární kvality byly subjektivní, což znamená, že se nedomnívá, že by se sekundární kvality nacházely pouze v mysli. Berkeley však namítá, že nejen sekundární kvality, ale též kvality primární jsou výhradně subjektivní povahy, tj. existují pouze v mysli. Pohledme tedy na jeho tvrzení a argumentaci podrobněji a uvažme, jak by se k Berkeleyho názorům vyjádřil náš autor.

Berkeleyho argumentace se vlastně nesnaží dokázat, že sekundární kvality jsou subjektivní, ale spíše to, že subjektivní jsou rovněž kvality primární. Sekundární kvality nejsou středem jeho pozornosti, jelikož se mylně domnívá, že Locke pokládá sekundární kvality za subjektivní. Držme se tedy jeho postupu, jak jej předkládá v desátém oddíle první části Pojednání o principech lidského poznání. Schematicky bychom mohli Berkeleyho argument popsat takto:

1. Sekundární kvality jsou v mysli.
2. Primární kvality nejsou představitelné bez kvalit sekundárních.

Tudíž: Primární kvality jsou v mysli také.

Postup tohoto argumentu je zřejmý, problematické jsou však oba předpoklady. Pokud jde o první, Berkeley ho připisuje i Lockovu postoji a v tomto oddíle se mu již více nevěnuje. Berkeley totiž evidentně poukazuje na Lockův názor, když píše: „*Ti, kdo tvrdí, že tvar, pohyb a ostatní primární nebo původní kvality existují mimo mysl v nemyslicích substancích, zároveň připouštějí, že barvy, zvuky, teplo, chlad a podobné sekundární kvality takové nejsou, ale jsou to, jak říkají, počitky, které existují pouze v mysli, závisejí na různé velikosti, složení a pohybu nepatrných částí hmoty a jsou jimi způsobovány.*“⁷⁹ (Zajímavé je, že Berkeley v této pasáži nevidí nesrovnalost – na jedné straně říká o názoru „jiných“, že považují primární kvality za existující mimo mysl a sekundární kvality za existující v mysli a na druhé straně upozorňuje na závislost sekundárních kvalit na kvalitách primárních – tudíž něco, co je výhradně v mysli, je závislé na něčem, co v ní není. Zde je tedy explicitně patrná Berkeleyho chybná interpretace Lockova názoru.)

Pokud jde o druhý předpoklad, je mu věnována značná pozornost. Berkeley se domnívá, že primární kvality nejsou představitelné bez kvalit sekundárních.

⁷⁹ George Berkeley, *Pojednání o principech lidského poznání*, str. 108

Pokusíme-li se pojmut rozlehlost a pohyb tělesa, zjistíme, že spolu s nimi pojmáme ostatní smyslové kvality (jako např. barvu). Kulatost jablka tak není představitelná bez jeho červenosti. Berkeley píše: „...*tyto původní kvality jsou neoddělitelně spojeny s ostatními smyslovými kvalitami* (tj. sekundárními kvalitami) *a nemohou být od nich, dokonce ani v myšlení, abstrahovány...*“⁸⁰

Berkeley využívá kromě tohoto argumentu ještě další úvahu, s jejíž pomocí dokazuje subjektivní povahu primárních kvalit. Píše: „*Tak například se má za to, že teplo a chlad jsou jen afekcemi mysli a vůbec nejde o vzory skutečných jsoucen, které existují v tělesných substancích, které je vyvolávají, protože stejné těleso, které se jedné ruce zdá studené, se druhé zdá teplé. Proč tedy nemůžeme tvrdit, že tvar a rozlehlost nejsou vzory či podobami kvalit, které existují ve hmotě, protože se témuž oku z různých míst nebo očím různého složení z téhož místa jeví různě, a nemohou být proto obrazy ničeho daného a určitého mimo mysl?*“⁸¹ Uznáme-li, že chlad a teplo není v tělese (např. ve vodě), protože v tu samou dobu ho může jedna ruka vnímat jinak než druhá, proč bychom pak nepřijali totéž tvrzení pro tvar, rozlehlost apod, když se témuž oku může jevit různě? Hledíme-li na hranatou věž z dálky, zdá se být kulatou. Z blízka ji však již identifikujeme jako hranatou. Tvar a další primární kvality jsou tak vůči subjektu relativní. Výsledek tedy zní, že primární kvality nejsou objektivní, nýbrž subjektivní, stejně jako kvality sekundární.

Nyní je na čase uvážit, jaký postoj by k daným argumentům zaujal Locke. Vraťme se k prvnímu předpokladu, jenž sekundárním kvalitám přikládá pouze subjektivní hodnotu. V předešlých částech této práce jsme dokázali, že tento postoj rozhodně Locke nezastává, ačkoli bez kontextu by některé z jeho příkladů mohly být takto pochopeny. Představili jsme Lockův názor na povahu sekundárních kvalit, které mají svůj základ v kvalitách primárních; tím, díky čemuž mysl získává ideje sekundárních kvalit, jsou kvality primární (a zároveň tyto primární kvality musí být někým vnímány, aby ideje sekundárních kvalit mohly být získány). Obdobným způsobem, jakým argumentoval Berkeley, bychom mohli argumentovat i my, abychom vyvrátili jeho první předpoklad. Úvaha je tedy taková:

⁸⁰ George Berkeley, *Pojednání o principech lidského poznání*, str. 109

⁸¹ George Berkeley, *Pojednání o principech lidského poznání*, str. 110

1. Primární kvality jsou objektivní, tj. nejsou v mysli.
2. Sekundární kvality nejsou představitelné bez primárních kvalit.

Tudíž: Sekundární kvality také nejsou v mysli.

Obrátme se k druhému předpokladu Berkeleyho argumentu. Rovněž tvrzení, že primární kvality nejsou představitelné bez kvalit sekundárních, lze považovat za problematické. Hlavním důvodem je to, že primární a sekundární kvality jsou tak postaveny na stejnou - v Berkeleyho případě subjektivní - rovinu. Každý jedinec však intuitivně cítí, že například barva, jakožto zástupce kvalit sekundárních, není na stejné úrovni jako tvar, který je zástupcem kvalit primárních. Je evidentní, že některé kvality jsou pro předmět podstatnější než jiné.

Představíme-li si například kámen, je zřejmé, že to, jakou bude mít barvu, je lhostejné. Ať bude černý, nebo bílý, pořád to bude kámen. Kámen, který si představujeme, musí mít i nějaký tvar. U této primární kvality již ale není libovolné, jaká bude. Uvažme tedy kulatý kámen. Ať bude mít tento kámen jakoukoli barvu, neovlivní to jeho schopnosti. Kámen totiž se změnou tvaru mění své schopnosti. Kulatý kámen se může kutálet, hranatý nikoliv. Zde musíme dojít k závěru, že není zcela libovolné, jaký tvar kámen má, jsou zde objektivní kritéria, závisející na funkčnosti předmětu. Tím, že změním barvu kamene, nezměním jeho funkci nebo schopnosti, o tvaru se to již říci nedá, a proto není možné stavět primární a sekundární kvality na stejnou úroveň.

Dokonce je možné uvést proti-argument, abychom poznali, že primární kvality jsou pojímatelné bez kvalit sekundárních. Příklad slepce nám zřetelně dokazuje, že tvar, rozlehlost apod. jsou pojímatelné bez sekundární kvality barvy. Nebo by snad někdo chtěl popřít, že slepý člověk má představu o kouli, kostce apod.? Jistě, jeho představy jsou o mnoho chudší než představy člověka zdravého, ale přesto nějaké má.

Locke by tedy dokázal popřít oba předpoklady Berkeleyho argumentu a tím by byl samozřejmě vyvrácen závěr, že primární kvality jsou subjektivní.

Nyní již zbývá vyvrátit poslední úvahu o subjektivitě primárních kvalit. To, že vjemy vnějších předmětů se nám jeví s proměnlivými primárními kvalitami, ještě nemusí znamenat, že tyto primární kvality nejsou v předmětu objektivně. Hranatá věž je skutečně hranatá, ačkoli ji zprvu vnímám jakožto kulatou. Důvodem, proč je tomu tak, že se věž zprvu jeví jako kulatá a poté jako hranatá, však není proměnlivost a

nestálost samotné věže, ale nedokonalost našich schopností či nesprávné užívání našich schopností. To, že my nejsme schopni z dálky rozeznat tvar věže, není chybou věže, ale je to chyba naše. Věci mají objektivní kvality, ale my je vnímáme různě, protože naše schopnosti nebo používání schopností není správné.

Locke by se tedy, jak se domnívám, úspěšně dokázal postavit výše zmíněným Berkeleyho úvahám. Pokud bychom se ještě na moment vrátili k Berkeleyho koncepci, je třeba si uvědomit, že v jeho systému nemůže mít objektivní povahu nic ze smyslových věcí. Berkeley rovněž nedokáže potvrdit existenci věcí, které smyslové nejsou. Smyslové předměty, jelikož se ve své podstatě střetáváme jen s nimi, jsou pouze v mysli. Odtud explicitně plyne, že rovněž veškeré kvality, náležející těmto smyslovým předmětům, se nacházejí výhradně v mysli.

3. Další způsoby členění idejí

3. 1 Ideje z jednoho smyslu a ideje z více než jednoho smyslu

Členění, jež je předmětem této kapitoly, jsem uvedla na prvním místě z důvodu velmi blízké spojitosti se členěním v předešlé části této práce. Máme zde tedy skupinu idejí, jež získáváme prostřednictvím pouze jednoho smyslu, přičemž mezi tyto ideje patří z velké části ideje sekundárních kvalit, a na druhé straně skupinu idejí, které získáváme prostřednictvím více než jednoho smyslu – a do této skupiny patří pouze ideje primárních kvalit. Představme si však nejprve obě skupiny těchto idejí a pak se věnujme podrobněji důvodům spojitosti s předchozím členěním.

Je třeba upozornit, že Locke sám by nezůstal pouze u rozlišení na ideje z jednoho smyslu a ideje z více než jednoho smyslu, ale pro naše účely bude stačit, uvažíme-li pouze ideje, jež můžeme získávat pouze na základě jednoho smyslu, a ideje, jež může naše mysl získávat prostřednictvím více než jednoho smyslu⁸².

Ideje z jednoho smyslu

Nejprve se věnujme idejím, jež naše mysl získává na základě pouze jednoho smyslu, přičemž je v této kategorii zainteresován každý z našich pěti smyslů, tj. zrak, čich, chuť, sluch i hmat. Existují ideje, které lze získat pouze prostřednictvím jediného smyslu, což znamená, že pokud tento určité ideji příslušný smysl není funkční, neexistuje žádný jiný způsob, jak bychom mohli danou ideu získat. Mluvme však konkrétněji.

Pouze prostřednictvím zraku lze získávat ideje barev – ideje červené, žluté, fialové, světle červené, tmavě žluté, zkrátka ideje jakýchkoli barev a jejich odstínů. Mysl od narození slepého člověka tyto ideje barev a odstínů nemá a skutečně

⁸² Pouze pro úplnost, k těmto dvěma kategoriím patří ještě další dvě. Aby členění bylo kompletní, vedle idejí, jež získá naše mysl pouze jedním smyslem, a idejí, jež získává více než jedním smyslem, sem patří ideje, které získáváme pouze z reflexe (např. idea vnímání, chtění, přemýšlení) a také ideje, které můžeme získávat jak všemi způsoby smyslového vnímání, tak i díky reflexi (např. idea slast, strast, existence).

neexistuje žádný jiný způsob, jak by takové ideje získala, než že se oči tohoto člověka uzdraví.

Prostřednictvím sluchu získáváme ideje nejrůznějších zvuků, hluku, melodií, tonů. Hluchý člověk nikdy takové ideje nezíská, nikdy nebude vědět, jaké to je slyšet úchvatnou klavírní skladbu, jak nepříjemné je slyšet skřípání dveří, jak znějí vyřčená slova, věty, neuslyší vůbec nic.

Předešlé dva případy byly, dalo by se říci, běžným handicapem, ale teoreticky bychom si dokázali představit i člověka, jenž nemá fungující čich. Takový člověk nemůže žádným způsobem nabýt takových idejí, jako jsou vůně jehličí, vůně čerstvě utržených jahod, zápach kouře apod.

A v jakém světě žije člověk bez chuti? Žije ve světě, který nezná sladké, kyselé, slané, lahodné, trpké apod. Opět neexistuje žádná jiná cesta, jak ideje takových chutí získat. Ačkoli bychom měli v pořádku zrak a viděli tak žlutost citrónu a zároveň bychom měli v pořádku čich a cítili tak jeho trpkost, nikdy ve skutečnosti nebudeme vědět, jak tento citrón chutná⁸³.

Zbývá již poslední z našich smyslů - hmat, jenž je zřejmě nejproblematičtějším smyslem. Díky tomuto smyslu víme, jaké to je cítit tvar, velikost (všechny primární kvality), chlad, teplo, horko apod. Tudíž pozbýváme-li tento smysl, pak příslušné ideje na stupnici teplo-chlad nikdy nezískáme. Primární kvality, s výjimkou tuhosti, můžeme získávat rovněž prostřednictvím zraku, tudíž bychom jejich ideu mohli získat jiným způsobem než hmatem, ale teplotu nikoli.

Dle Locka pouze prostřednictvím jediného smyslu, a to hmatu, získáváme však další ideu v naší mysli - tuhost. Co to ale vlastně je? Odpověď na tuto otázku se dozvídáme v E. II. iv. 1-6, kde zjistíme, že tuhost je to, co vzniká na základě odporu tělesa, jímž brání ostatním tělesům, aby ho prostoupila. S tuhostí se setkáváme v našem světě neustále, díky ní zaujímáme jakoukoli pozici. Pouze díky této kvalitě můžeme sedět, stát, chodit, cítit odpor, podporu apod., vlastně si nelze představit, že by tuhost neexistovala. Tuhost je tak v jistém smyslu tou nejvýznamnější kvalitou, a tudíž i velmi zásadní výjimkou v této skupině. Významnost této kvality rovněž naznačuje sám Locke, když píše: „*This of all other, seems the Idea most intimately*

⁸³ Někteří by mohli namítat, že např. cítíme-li trpkou vůni citrónu, dokážeme z tohoto počítku usuzovat i na jeho chuť a naopak, nebo dokonce vidíme-li ostře žlutou barvu citrónu, dokážeme z toho usuzovat na jeho chuť či vůni.

*connected with, and essential to Body, so as no where else to be found or imagin'd, but only in matter...*⁸⁴ Pro tuhost zavádí i další termín – „neprostupnost“. Neprostupnost však považuje spíše za důsledek tuhosti, vadí mu rovněž negativní konotace tohoto pojmu. Osobně se však domnívám, že termín „neprostupnost“ je výrazem výstižnějším pro to, o čem jde (ačkoli možná zastírá fakt, že tuhost náleží tělesu, i když se nevymezuje vůči jinému objektu). Jde přece o to, že se tělesa nepronikají, mají-li sílu vyvolávat dostatečný odpor vůči ostatním tělesům.

Navažme nyní na ústřední téma této práce: idea tuhosti vzniká v naší mysli na základě vnímání primární kvality v tělese, přičemž tuto kvalitu vnímáme jedním jediným smyslem, a to hmatem. Kdybychom disponovali všemi ostatními smysly kromě hmatu, tj. zrakem, čichem, sluchem, chutí, tak bychom nikdy nezískali ideu tuhosti - a jak bychom pak mohli tvrdit, že tuhost je skutečně v tělesech? Hmat je ze všech smyslů nejdůležitější. Prozkoumali jsme kvalitu „tuhost“ a zjistili jsme, že je pro nás a náš život vskutku zásadní; že je neustále přítomna a tak jsme upozornili na jeden smysl-na hmat, který vyvstal jakožto nejvýznamnější ze všech našich smyslů. Díky hmatu získáváme nejen ideu tuhosti, ale též ideje všech ostatních primárních kvalit. V závislosti na tomto zjištění je patrné, že by bylo vhodnější stávající dělení nahradit členěním idejí na ty ideje, které získáváme prostřednictvím hmatu, a na ty, které získáváme smysly ostatními. V tomto novém, náhradním členění by však zůstávala i nadále jedna výjimka - kvalita teplo, popř. chlad. Problematika týkající se této kvality byla však naznačena již výše.

Ideje z více než jednoho smyslu

Jednoduché ideje, jež získáváme prostřednictvím více než jednoho smyslu, jsou výhradně ideje primárních kvalit, jedná se tedy o ideje rozlehlosti, tvaru, pohyblivosti, jak Locke uvádí v E. II. v. Tyto ideje získáváme nejen prostřednictvím zraku, ale též prostřednictvím hmatu, proto by do této skupiny jednoduchých idejí z více než jednoho smyslu patřily i další ideje primárních kvalit, jako je počet, textura a velikost, jež jsou kombinací nebo seskupením nejmenších částíček, jimž náleží tvar, pohyblivost a neprostupnost. Edwin McCann při popisu korpuskulární teorie provádí výčet obdobně: „*All bodies are either individual atoms or corpuscles, which are*

⁸⁴ E. II. iv. 1

physically indivisible and which have as their only qualities (in addition to extension and solidity) size, shape, location, motion or rest, and number; or aggregates or collections of atoms...Compound bodies have a further quality, their „texture“, which is the arrangement of their component atoms resulting from their various size, shapes, relative situations, and relative motions.“⁸⁵ Každý den jsme si vědomi toho, že vidíme tak a tak veliké, tvarované, strukturované objekty, jichž se můžeme dotknout a pocítit tak jejich velikost, tvar nebo texturu atd. dalším smyslem.

3. 2 Ideje jednoduché a složené

Kromě předchozích členění lze ideje dělit i na základě jiného kritéria, na základě rozložitelnosti idejí. Získáváme tak základní rozčlenění do dvou skupin, na ideje jednoduché a na ideje složené či složité. Jednoduchá idea je ta, která nemůže obsahovat jiné, složená idea se skládá z idejí dalších. Uveďme příklad: „*The idea that I have when I see an apple, for example, is a complex idea, composed of simple ideas of the apple's color, shape, size, and so forth.*“⁸⁶

Rozlišení jednoduchých a složených idejí opět souvisí s ústředním tématem této práce, primární i sekundární kvality těles totiž v naší mysli vyvolávají jednoduché ideje. Dalo by se říci, že je to jakýsi spojující znak těchto kvalit těles, díky nimž získáváme jim příslušné ideje.

Problémy s tímto kritériem dělení idejí nastanou, když uvážíme, jaké významy pro Locka pojem idea představuje. Pokud idea značí bezprostřední myšlenkový objekt, tak zde potíže nejsou. Při vnímání červeného jablka získávám jednoduchou ideu červenosti, která nemá žádné části. Naopak při vnímání jakéhokoli domu je patrné, že naše idea obsahuje části jako dveře, okna, střecha atd. V mysli se tak nalézá idea jako představa či obraz, který může být buď jednoduchý, nebo složený. Idea u Locka ale také může mít význam pojmu - a v tomto případě se již vyskytují problémy. Mít pojem něčeho by se dalo chápat jako mít určitou schopnost. Co mám na mysli, bude lépe patrné, uvedu-li příklad: mít v mysli pojem jablka znamená být schopný

⁸⁵ Edwin McCann, *Locke's philosophy of body*, str. 56 (in Vere Chappell, *The Cambridge Companion to Locke*)

⁸⁶ Vere Chappell, *Locke's theory of ideas*, str. 37 (in Vere Chappell, *The Cambridge Companion to Locke*)

odlišit jablko od všeho ostatního, tedy od hrušky, třešně, jahody atd., a určit tak, že jablko je jablkem. Obdobně to platí pro pojem červenosti. Jsem schopná kdykoli červenou označit jako červenou a odlišit ji tak od hnědé, žluté apod. Problém nyní spočívá v tom, jak by mohl nějaký pojem mít části. Jak si totiž představit pojem něčeho, co obsahuje další pojem něčeho jiného?

S touto námitkou je však možné legitimně se vypořádat, a to tak, že některé pojmy předpokládají existenci dalších pojmů nebo jsou na jiných pojmech závislé. Tyto pojmy by byly složené v tom smyslu, že bez existence pro ně podstatných pojmů by ani ony neexistovaly. Jednoduché pojmy jsou pojmy, jež existují samy o sobě, nezávisle na dalších pojmech a ani jiné pojmy nepředpokládají. Pojem např. jízdního kola je závislý na pojmech „řídítka“, „pneumatika“, „sedlo“ atd., pojem jízdního kola tudíž musí být složenou ideou. Pojem červené označíme jako ideu jednoduchou, protože není závislý na pojmech ostatních.

Provedli jsme tak rozlišení na ideje jednoduché a složené, a to jak pro pojetí ideje jakožto obraz, tak pro ideu jakožto pojem. Mé pochybnosti však stále přetrvávají. Může skutečně pojem červené existovat bez předpokladu jiných pojmů? Představme si, že žijeme ve světě, v němž jsou všechny věci, živočichové, rostliny výhradně červené. Měli bychom v tomto světě pojem červené? Není to tak, že pojem červené předpokládá pojem žluté, hnědé, oranžové atd. – tj. určitý kontrast? Není to tak, že k tomu, abychom získali ideu červené, jsou potřeba ještě další pojmy jako prostor, povrch apod.? Locke by se však zřejmě ani nepokoušel chápat pojem jako jednoduchou i jako složitou ideu. Zdá se, že pojem je pro něj vždy idea složitá. Je zřejmé, že pojmy vznikají na základě abstrakce od jednotlivin a právě tento způsob vzniku ideje patří mezi způsoby, jak vznikají ideje složité. Locke píše, že „...*takto* (tj. abstrakcí) *jsou tvořeny všechny obecné ideje naší mysli.*“⁸⁷ Oč jiného by mohlo jít než o pojem? Tím je však pojem červené i pojem jízdního kola pojmem složitým.

Možná jsme však odbočili dříve, než jsme dostatečně objasnili odlišnosti kvalit jednoduchých a složených. Jednoduché ideje tedy nejsou rozložitelné, složené ano. Jednoduché ideje nepředpokládají žádnou aktivitu mysli pro to, aby byly získány. U získávání složitých idejí se však již aktivní mysl požaduje. Spíše než o získávání složených idejí se jedná o jejich tvorbu, a to o tvorbu z idejí jednoduchých. Vytvářet složené ideje můžeme trojím způsobem. Locke tyto tři typy popisuje takto: „I.

⁸⁷ John Locke, E. II. xii. 1

Pospojování několika jednoduchých idejí v jednu složenou...2. Druhý směr spočívá v kladení dvou idejí – ať už jednoduchých, nebo složitých – pospolu, a to tak, že jsou umístěny vedle sebe a lze je jedním pohledem přehlédnout, aniž se přitom sjednocují v jedinou ideu...3. Třetí směr spočívá ve vyčleňování idejí od všech ostatních idejí, které je v jejich reálné existenci doprovázejí...“⁸⁸ Více se tvorbě složitých idejí věnovat nebudeme, jelikož bychom se až příliš vzdálili od hlavního tématu práce.

O jednoduchých idejích za prvé zjišťujeme, že jsou všechny reálné⁸⁹. Výše bylo řečeno, že primární i sekundární kvality vyvolávají jednoduché ideje, nyní jsme se dozvěděli, že všechny jednoduché ideje jsou reálné. Z těchto dvou tvrzení evidentně vyplývá, že reálné musí být jak ideje primárních, tak ideje sekundárních kvalit. O čem nás však tvrzení o realitě idejí informuje? Locke specifikuje ideje reálné jako ideje, které jsou ve shodě se svými vzory. Reálné ideje se odpovídajícím způsobem shodují s reálnými jsoucny, tj. jejich základ je v přírodě. Pokud jde o realitu jednoduchých idejí, nejedná se o to, že by se ideje v naší mysli v každém případě podobaly těm kvalitám v tělesech, které je způsobují (Což samozřejmě ani nelze vzhledem k tomu, co jsme řekli dříve, tj. vzhledem k charakteristikám kvalit v tělesech a jim příslušným idejím v mysli.). Pokud by šlo o jednoduchou reálnou ideu ve smyslu podobnosti, mohli bychom za ni považovat pouze ideu příslušející primární kvalitě tělesa. Reálnost idejí však nespočívá pouze v podobnosti, tkví také v tom, že určitá příčina vyvolává této příčině příslušný určitý následek – určité uspořádání částíček v tělese vyvolává vždy určitou ideu v naší mysli. To znamená, že táž sekundární kvalita tělesa vyvolává stále tutéž ideu v naší mysli; táž primární kvalita tělesa vyvolává stále tutéž ideu primární kvality v naší mysli (s tím, že v tomto případě jsou si navíc primární kvality tělesa podobné s idejemi v mysli, které jsme prostřednictvím nich získali). „Zda však přitom odpovídají těmto ústrojenstvím jako příčinám či vzorům, na tom už nezáleží; naprosto stačí, že jsou jimi neustále navozovány.“⁹⁰ (Výraz „odpovídat“ je zde zřejmě Lockem použit ve smyslu podobat se.)

Vzpomeňme si však, že na počátku druhé části této práce byly nazývány reálnými pouze primární kvality. Zdálo by se tedy vhodné pouze ideje primárních kvalit nazývat jako reálné ideje. Možná však toto označení reálných kvalit a reálných

⁸⁸ John Locke, E. II. xii. 1

⁸⁹ John Locke, E. II. xxx. 2

⁹⁰ John Locke, E. II. xxx. 2

idejí je pouze terminologický nedostatek. My se jej i přesto pokusíme ospravedlnit. Jak již bylo řečeno, v podstatě jsou to i v případě idejí sekundárních kvalit primární kvality, které působí, že těchto idejí nabýváme. Proto tedy reálné (primární) kvality mohou zapříčiňovat jak vznik reálných idejí primárních kvalit, tak vznik reálných idejí sekundárních kvalit. Ve shodě s textem Eseje jsou tak reálné kvality v návaznosti s reálnými idejemi.

Za druhé se o jednoduchých idejích dozvídáme, že jsou všechny přiměřené, přičemž přiměřené ideje „*jsou takové ideje, které dokonale představují své prvotní předlohy.*“⁹¹ Důležitý je zde výraz „dokonale“, což je patrné, uvedeme-li definici idejí nepřiměřených. Nepřiměřené ideje jsou totiž takové ideje, „*kteř jsou pouze dílčí nebo neúplnou reprezentací prvotních předloh, k nimž jsou vztahovány.*“⁹² „Reprezentace“ je zde použita v tom smyslu, že určitá příčina vyvolává určitý účinek, tudíž tento účinek reprezentuje svou příčinu. Zdá se tedy, že kritérium přiměřenosti je shodné s předchozím kritériem reálnosti. Jak jinak bychom vysvětlili příklad, jenž nám Locke k této tématice předkládá, tj. „*Neboť vyvolává-li v nás cukr ideje, které nazýváme „bělost“ a „sladkost“, jsme si jisti tím, že je v cukru dispozice vyvolat tyto ideje v našich myslích; vždyť jinak by jím nemohly být vyvolány.*“⁹³

Pokračovat dále v Lockově členění idejí nebudeme, museli bychom se totiž věnovat podrobněji ideám složitým, jejichž základem sice jsou ideje jednoduché, ale jejich zkoumáním bychom se našemu zájmu až příliš vzdalovali. Snad si pouze řekněme, že složité ideje můžeme rozložit do dalších tří kategorií, ideje modů, substancí a vztahů.

3. 3 Dodatky a další vyjádření k předchozímu členění

Pro závěry, k nimž se nyní dostáváme, bylo důležité zmínit dělení idejí na jednoduché a složité ideje, ale zároveň je třeba mít stále na paměti ústřední tematiku této práce, dělení kvalit těles na primární, sekundární a terciární.

Rozčlenění kvalit těles na primární a sekundární kvality považuji za celkem přirozené, Lockově koncepci bych však přesto něco vytkla. Jsem-li empirikem a

⁹¹ John Locke, E. II. xxxi. 1

⁹² John Locke, E. II. xxxi. 1

⁹³ John Locke, E. II. xxxi. 2

podívám-li se do mísy s ovocem, vidím červené, kulaté jablko, nezískávám tím přece ideu červenosti a kulatosti! Aby dostal svým charakteristikám kvalit těles (tj. že primární kvality a ideje v naší mysli se podobají), musí Locke tvrdit, že nabýváme ideje červenosti a kulatosti. Domnívám se, že se však věc jako celek podobá ideji v naší mysli. Zkrátka, chce-li být Locke tak intuitivní a zkušenostní filosof, je zarážející, jak mohl přistoupit na názor, že např. když vnímám červené jablko, získávám ideu červenosti a kulatosti, a ne ideu červeného jablka. Nikdy nevnímám pouze červenost, kulatost apod., tyto pojmy získám až na základě abstrakce, a ne na základě pouhého vnímání věci. Vnější objekt bezprostředně uchopuji v mysli jako objekt, a ne jako ideje kvalit, ze kterých se sestává.

Zdalo by se být tedy zřejmé, že když vnímáme například dům, tak tím získávám složenou ideu domu, kterou je možné rozložit na mnoho dalších částí. Kdo by ale dokázal rozložit červenost? Naše smysly nás snad seznamují nejprve se složenými idejemi jako například dům, stůl, člověk apod. Locke však tuto problematiku řeší jinak. Vraťme se k předešlému příkladu. V bezprostřední zkušenosti vnímáme dům, tento dům tvoří mnoho kvalit, jež jsou v jednotě a spojené. Tento fakt ještě ale neznamena, že v mysli vzniká složená idea domu, mysl nabývá idejí, jež dům reprezentují současně, přesto však plně oddělené jedna od druhé a tedy jako jednoduché. Ideje byly společné pouze při vstupu do mysli, ale v mysli samé je již každá jako jednoduchá idea. „*The suggestion seems to be that, while in practice, I may see a red, square, metal box as a complex perception, I could have had the simple ideas of redness, squareness, being metaloid, and so on as separate experiences* .“⁹⁴

Domnívám se, že Lockovo členění na ideje jednoduché a složené s sebou nese nesnáze. Nemohu souhlasit, když autor naznačuje, že skrze naše smysly získávám jednoduché ideje⁹⁵. Domnívám se totiž, že k tomu, abychom si dokázali vytvořit ideu červené, kovovosti apod., je potřeba abstrakce. Stěží může kdokoli z nás tvrdit, že vnímá červenost samu, vždy vnímáme jako červenou nějakou věc. Ideu červenosti jsem schopná si odvodit až na základě nějaké červené věci, a to abstrahuji-li od ostatních kvalit této věci. Ideje nám reprezentují svět, ve kterém žijeme, tak proč by

⁹⁴ John J. Jenkins, *Understanding Locke*, str. 26

⁹⁵ I když toto tvrzení neříká autor explicitně, domnívám se, že právě toto tvrzení vyplývá z jeho Eseje, zvl. z E. II. i

na základě vnímání červeného jablka neměla být získána složená idea červeného jablka?

Locke chce však zřejmě upozornit na to, že na předmětech vnímáme pouze kvality, tj. nevidíme to, co je pod těmito kvalitami, co tyto kvality drží pohromadě. „*When we look at a thing we do not, he thinks, see a confused jumble of qualities, but we see first one quality and then another; ideas of the various qualities enter the mind in sequence, one by one.*“⁹⁶ Když totiž vnímáme například červené jablko, vnímáme pouze kvality tohoto jablka; jeho podstatu neodhalíme a ani odhalit nemůžeme, což ostatně vyplývá z Lockovy koncepce substance. Za substancí Locke považuje to, co je „*předpokládáná, ale neznámá opora kvalit, s nimiž se jako s existujícími setkáváme a o nichž si představujeme, že nemohou spočívat „sine re substante“, tj. být bez něčeho, co by je podpíralo, a tuto oporu nazýváme „substantia“.*“⁹⁷

Zkusme si raději vyložit následující úryvek a snad tak dospějeme k jasnějšímu stanovisku vůči této problematice. „*Ačkoli kvality, které působí na naše smysly, jsou přímo v samotných věcech tak sjednoceny a smíšeny, že mezi nimi nelze hovořit o nějakém odloučení nebo mezeře, přesto je pochopitelné, že jimi v mysli vyvolávané ideje vstupují našimi smysly jako jednoduché a nesmíšené.*“⁹⁸ Jak si vyložíme tento citát, velmi záleží na tom, jak pochopíme výraz „vstupují“. Význam tohoto výrazu není příliš jasný. Bylo by snad možné tento úryvek chápat tak, že když vnímáme nějaké těleso, vnímáme jej našimi smysly, tj. zrakem, čichem, sluchem, chutí, hmatem. Tak tedy ideu červenosti získávám zrakem, ideu kulatosti získávám nejen zrakem, ale též hmatem (což je důležité, protože zrak sám nás neinformuje o tvaru přesně). Pokud ale na jablko pouze hledím, nemohu získat např. ideu jeho chuti. Z toho plyne, že je nějak podstatné, jakými smysly těleso vnímám, a na základě toho při onom vnímání mohu získávat různé ideje. Pokud získám ideu chuti jablka, musím využívat smysl – chuť, tímto smyslem ale nezískám ideu červenosti. Proto lze říci, že ideje jsou při vstupu do mysli oddělené, protože prostě některé ideje lze získat pouze daným smyslem a ostatní jiným. Domnívám se, že tento citát ukazuje právě na tuto skutečnost. Zdá se, jakoby nám chtěl Locke ukázat, že je zrak velmi zavádějící smysl

⁹⁶ C.R.Morris, *Locke, Berkeley, Hume*, str. 31

⁹⁷ John Locke, E. II. xxiii. 2

⁹⁸ John Locke, E. II. ii. 1

a že když hledím na mísu s ovocem, nemohu získat ideu mísy s ovocem jako celku,
jelikož na ovoce pouze hledím, ale nesahám, nechutnám, nečichám.

..

4. Role esence vzhledem ke kvalitám

Téma esence je obzvláště rozpracováno ve třetí a šesté kapitole třetí knihy Eseje. Esence, které na věcech můžeme rozeznat, jsou Lockem označovány třemi termíny. Tato označení esence jsou nominální (*Nominal Essence*), druhová (*Specifick Essence*) a reálná (*Real Essence*), přičemž termíny „nominální“ a „druhová“ označují tutéž esenci. Stejně jako předešlé dělení se i téma esence pojí s ústředním tématem této práce, jak konstatuje rovněž Jonathan Bennett: „*The theory of real essence is, then, integrally bound up with Locke's Causal Thesis about primary and secondary qualities.*“⁹⁹

4. 1 Esence nominální či druhová

Nejprve si představme tu esenci, kterou na věci dobře známe. Jedná se o esenci nominální, která je nám známá. Tuto esenci lze označit jako soubor vlastností, který označuje příslušné jméno věci a který se skládá z některých smyslově vnímatelných kvalit, jež u objektů pozorujeme. Nominální esence nevystihuje skutečný soubor vlastností náležejících věci; nominální esence odráží pouze vlastnosti předmětu, které označuje jméno, jež mu náleží. Locke si jako příklad často volí „zlato“. Nominální esence zlata nás informuje o tom, že zlato je žluté barvy, pevného skupenství, že je vzácné apod. Locke píše: „...*the nominal Essence of Gold, is that complex Idea the word Gold stands for, let it be, for instance, a Body yellow, of a certain weight, malleable, fusible, and fixed.*“¹⁰⁰

Nominální esence vymezuje druh, a to proto, že rozčlenění jednotlivin do druhů musí být provedeno na základě něčeho, co o objektech víme. Nelze rozřazovat individua na základě esencí, které jsou nám skryty. Například Anna musí mít nominální esenci „člověk“, tj. dvounohý tvor, jenž vydává artikulované zvuky, které reprezentují jeho myšlenky, aby mohla být označena jako člověk. Stejně tak zlatý křížek na krku, který Anna nosí, musí mít nominální esenci „zlato“, tj. žlutý, vzácný kov, aby mohl být označen jako zlato. Nominální esence tím, že se soustředí na věci, na to, co známe, je v područí toho, jak se nám věci jeví. To znamená, že nominální

⁹⁹ Jonathan Bennett, *Locke, Berkeley, Hume*, str. 120

¹⁰⁰ E. III.vi. 2

esence věcí mnohdy odhaluje nejen naše ideje primárních kvalit, ale též ideje kvalit sekundárních, popř. terciárních.

Locke hovoří také o esenci druhové, tento termín navrhuje pro označení esence druhu. Tato esence je naší myslí vytvořena uměle. Druhy samy o sobě vlastně neexistují, spíše nám pomáhají v orientaci ve světě. Úkolem druhové esence je být kriteriem pro rozřazení individuí do vyšší třídy. Druhová esence umožní, aby mohl být Petr, stejně jako Anna, označen pojmem „člověk“, ačkoli se odlišují. Locke tak míní druhovou i nominální esencí totéž. Naše jména totiž nezastupují každou jednotlivou věc, ale označují druhy věcí. Locke konstatuje, že je nemožné, aby měla každá jednotlivina jméno, přestože „*Všechny věci, které existují, jsou jednotlivinami, takže se možná může zdát, že by bylo rozumné, aby slova, která by měla být k věcem přizpůsobena, byla rovněž taková.*“¹⁰¹ Termín „fialka“ neoznačuje pouze fialku, která roste jako první na záhonku v mé zahradě, ale označuje fialku jakoukoli. Obdobně to platí pro všechny pojmy. Kdyby měla každá individuální věc svůj vlastní název, ve světě bychom se orientovali opravdu jen stěží. Naše pojmy musí být obecného rázu, abychom si s druhými rozuměli.

Vidíme tedy, že nominální a druhová esence jsou jiné termíny pro totéž. O tom, že nominální a druhová esence spadají v jedno, není pochyb.

Je nutné získat ideje, kterým by náležely naše obecné termíny. Jedná se o ideje obecné neboli abstraktní. Pokud chceme takovou obecnou ideu získat, musíme abstrahovat od jednotlivých odlišností věcí téhož druhu a hledat to, co je spojuje. „*Ideje se stávají obecnými tím, že se z nich vyčleňují průvodní okolnosti času a místa a kterékoli jiné ideje, jež je mohou omezit jen na tu či onu existující jednotlivinu.*“¹⁰² To, co věci téhož druhu spojuje, můžeme označit určitým názvem, který pak aplikujeme na jednotlivé věci. Poté můžeme jako „fialku“ označit nejen fialku na začátku záhonu v mé zahradě, ale též jako „fialku“ označíme fialku ve středu záhonu i fialku ve vaší zahradě, zkrátka vše, co má stejný základ, který jsme vyabstrahovali a na jehož základě jednotlivé individuální věci rozřazujeme. Vytvořili jsme si obecné ideje, které by však zde nebyly, kdyby jednotliviny nepodstoupily výše naznačený proces abstrakce. Celý tento proces řídil náš rozum a všechny tyto obecné ideje jsou jím pouze vykonstruované.

¹⁰¹ John Locke, E. III. iii. 1

¹⁰² John Locke, E. III. iii. 6

V čem tedy spočívá druhová (nominální) esence? Je to právě rozumem vyabstrahovaná abstraktní idea, která odráží druhovou esenci věci. Druhovou esenci živočicha má lev stejně jako pes, a to proto, že je lze vztáhnout pod obecnou ideu živočicha poté, co se odhlédne od jejich - v tomto případě mnohých - individuálních odlišností.

Každou jednotlivou věc můžeme zařadit pod určitý obecný termín, který v naší mysli reprezentuje obecnou ideu. Ze samotného názvu „jablko“ přímo nevyplývá, že jablko je kulaté, červené, zelené nebo žluté, že má takovou a takovou chuť apod., tato určení však vyplývají z obecné ideje, kterou termín „jablko“ označuje. „*So that every thing contained in that Idea, is essential to that Sort.*“¹⁰³ Nestačí znát pouze několik idejí, které jsou obsaženy v ideji obecné, měli bychom znát celý její komplex, jenž je v dané obecné ideji obsažen, abychom individua do druhů řadili co možná nejsprávněji. Stále však mějme na paměti, že se nejedná (nebo nemusí jednat) o skutečnou esenci věci, získáváme tak pouze esenci nominální. Nominální esence vznikly spolu s obecnými termíny, tyto termíny však vznikly ještě předtím, než byla věda, filosofie apod., zkrátka než byl rozum na takové úrovni, že byl schopný odhalit skutečnou esenci věci (kterou však dle Locka odhalit nedokážeme). Jak píše Locke: „*...those, more or less comprehensive terms, have, for the most part, in all Languages, received their Birth and Signification, from ignorant and illiterate People...*“¹⁰⁴

Termín, který označuje objekt, se vždy pojí s nějakou obecnou ideou, termín a idea jdou ruku v ruce. „*Between the Nominal Essence, and the Name, there is so near a Connexion, that the Name of any sort of Things cannot be attributed to any particular Being, but what has this Essence, whereby it answers that abstract Idea, whereof that Name is the Sign.*“¹⁰⁵ Tak i názvy, z nichž nelze jakoukoli kvalitu předmětu přímo odvodit, implikují ony příslušné kvality, protože jsou spojeny s obecnou ideou, kterou označují.

Je zajímavé, že můžeme nalézt příklady věcí, jejichž jména přímo (tím myslím bez vztahu k příslušné obecné ideji) odkazují k určitým vlastnostem dané věci, tzn. že název sám implikuje určitou vlastnost. Tak například jméno „fialka“ odráží jistou

¹⁰³ John Locke, E. III. vi. 2

¹⁰⁴ John Locke, E. III. vi. 25

¹⁰⁵ John Locke, E. III. iii. 16

nominální esenci fialky, přičemž tato nominální esence zahrnuje fialovou barvu. Je tedy evidentní, že nominální esence často vyzdvihuje kvality, které jako takové předmětu vůbec nenáleží. Přesněji bychom měli říkat, že nominální esence fialky spočívá v tom, že fialka je v nás schopna vzbudit ideu fialové barvy. Předchozí příklad se týkal zraku, soustředíme se však i na ostatní smysly. Co víme např. o nominální esenci vanilky? Ihned si uvědomíme, že díky jejímu jménu se u ní poukazuje na specifickou vůni, popř. chuť. Nominální esence tak spočívá v tom, že je v nás vanilka schopna vyvolat ideu vanilkové vůně, popř. ideu vanilkové chutě.

Předchozí označení nás informovala o sekundárních kvalitách věci, zkusme si představit jiný příklad. Uvažme nějaké chemické rozpouštědlo, jeho nominální esence informuje o terciární kvalitě předmětu. Tato nominální esence říká, že rozpouštědlo je schopno působit změnu na jiném tělese, a to takovou, že jej rozpustí. Vidíme tedy, že nominální esence odkazují nebo mohou odkazovat nejen k sekundárním kvalitám, ale též ke kvalitám terciárním.

Zbývá ještě uvážit vztah názvu a primárních kvalit. Pro název věci, kde vyvstane např. primární kvalita počet, je vhodný příklad jedináčka – ten poskytuje informaci o počtu dětí, jež mají jeho rodiče. Sama jména objektů poukazují na všechny typy kvalit, jež se v objektech nacházejí. Stále však při tom všem musíme mít na paměti, že nás jména o kvalitách předmětů neinformují vyčerpávajícím způsobem. Nyní jsme se totiž zaměřili na vlastnosti plynoucí z pouhého označení, ale nominální esence poukazuje na obecnou ideu, označení tedy neobsahuje veškeré vlastnosti, které odhaluje esence nominální. Nelze také říct, že by ve všech případech nějaká kvalita přímo vyplývala z pouhého jména. Důležité je rovněž uvědomit si, že z názvu obvykle plyne pouze jedna kvalita, zatímco kvalit vyplývajících z obecné ideje, kterou jméno označuje, je větší množství. Kvalita plynoucí ze samotného označení je součástí nominální esence, a proto díky předešlému exkurzu názorně vidíme, že nominální esence může zahrnovat jak primární, tak sekundární i terciární kvality.

Shrňme tedy nejdůležitější specifika nominální čili druhové esence: Za první, nominální esence jsou naší myslí vytvořeny uměle. Díky nim se lépe orientujeme ve světě a jsme schopni třídit individua do druhů. Za druhé, nominální esence nás informují pouze o kvalitách, které na objektu poznáváme. Ty kvality, které poznáváme, jsou jak primární, tak sekundární a terciární. Za třetí, nominální esence podává informaci pouze o tom, co obsahuje příslušná obecná idea, ale neodhaluje

skutečnou esenci věci. Nominální esence je však jedinou esencí, kterou můžeme poznat.

4.2 Esence reálná

Doposud jsme hovořili o tom, co známe (tj. o tom, co označují naše jména), ale objekty nám nejsou přístupny zcela. Onu neznámou esenci nazývá Locke reálnou esencí (*Real Essence*), domnívám se však, že není příliš informativní. Podle Locka je reálná esence vnitřní uspořádání či konstrukt nevnímátných částíček objektu. Jelikož se jedná o uspořádání *nevnímátných* částíček, nelze toto uspořádání odhalit. Tuto strukturu či vnitřní konstrukt tedy neznáme, ale chápeme, že nějakým způsobem usměrňuje to, jakých vlastností objekt nabývá. Reálná esence předpokládá primární kvality, jelikož je má každá částíčka, ačkoli je nevnímátná. V reálné esenci tkví odpověď na otázku, proč ty a ty kvality objektu náležejí. My však tuto otázku zodpovědět nedokážeme, jelikož reálná esence je nám skrytá.

Ve druhé části této práce bylo řečeno, že uspořádání patří mezi primární kvality objektu, nyní však zjišťujeme, že reálná esence je vnitřní uspořádání věci, tudíž se nám může zdát podivné, že reálná esence je ztotožněna s uspořádáním. V tomto případě jde ale hlavně o zavádějící překlad. Locke totiž volí jiná označení pro primární kvalitu uspořádání a jiná pro reálnou esenci. O označeních pro primární kvalitu „uspořádání“ jsme již hovořili výše, jedná se o „*texture*“, „*configuration*“ a „*situation*“. Reálnou esenci Locke pojmenovává jako „*constitution*“, přičemž se domnívám, že tím míní něco základnějšího než pojmy, které označují primární kvalitu „uspořádání“. Uspořádání jako primární kvalita je totiž uvažováno spíše jako uspořádání *vnímátných* částic tělesa, naproti tomu je uspořádání jako reálná esence něčím hlubším, je totiž uspořádáním *nevnímátných* částíček.

Podívejme se podrobněji na to, co Locke o reálné esenci říká: předkládá jakousi definici reálné esence, píše, že reálná esence je „...*byť nějaké věci, jímž tato věc je tím, čím je.*“¹⁰⁶ Z této definice dále vyvozuje, že reálná esence je vnitřní, „...*neznámé ústrojenství věcí, na němž závisejí jejich poznatelné kvality*...“¹⁰⁷ Esence věci, tedy reálná esence věci, je popisována jako „...*Foundation from which all its Properties*

¹⁰⁶ John Locke, E. III. iii. 15

¹⁰⁷ John Locke, E. III. iii. 15

flow, and to which they are all inseparably annexed.“¹⁰⁸ Dále Locke píše, že reálná esence nějaké věci je „...*real Constitution of its insensible Parts, on which depend all those Properties of Colour, Weight, Fusibility, Fixedness, etc. which are to be found in it.*“¹⁰⁹

Z těchto citátů se za prvé dozvídáme, že reálná esence věci je pro ni něčím, bez čeho by nebyla, tj. je něčím, co věc ustanovuje k tomu, aby byla tím, čím je. Každá věc tedy reálnou esenci musí mít.

Za druhé jsme zjistili, že je to právě reálná esence, na jejímž základě má věc takové a takové vlastnosti, a tak jde tedy vždy určitá reálná esence ruku v ruce s určitými kvalitami objektu. Na reálné esenci závisí esence nominální.

Za třetí jsme získali poznatek, že reálná esence je skutečný konstrukt nevnímátných částíček, které věc tvoří.

A poslední informace plynoucí z předešlých citací je, že reálná esence je nepoznatelná, protože my odhalujeme až to, co vzniká na jejím základě.

Další důležité zjištění nalezneme v tomto citátu: „*Pokud jde o reálné esence substancí, opravdu jen předpokládáme jejich jsoucnost, aniž přesně víme, co vlastně jsou; to, co je však stále připojuje k jednotlivým druhům, je právě ta nominální esence, jejímž jsou předpokládaným podkladem a příčinou.*“¹¹⁰ Tento úryvek reálnou esenci značí jako předpoklad. Reálnou esenci předpokládáme, protože o objektech víme, že mají určité kvality, které my vnímáme, ale nevíme, proč tomu tak je, proč věc má takové a takové kvality. Tato nevědomost nás vede k předpokladu, že „pod“ kvalitami je ještě „něco“, co by nám odpověď na tuto otázku mohlo dát. Reálná esence by nám zodpověděla otázku, proč věci mají ty a ty kvality, kdybychom ji znali. Je evidentní, že na věcech poznáváme pouze smyslově vnímatelné kvality, ale právě tyto kvality závisejí na něčem, co je pro ně tím konstitutivním, tj. závisejí na jejich reálné esenci. A i kdybychom shromáždili veškeré smyslově vnímatelné kvality věcí, přesto by nám to nijak nepomohlo v odhalení oné reálné esence. Samy kvality nás neinformují o tom, proč je např. olovo tavitelné, zatímco dřevo není.¹¹¹ Tím, co způsobuje tento fakt, je vnitřní uspořádání věci. Jak však bylo řečeno, my reálnou esenci věcí neznáme; a proto ji ani žádnou její část nemůžeme nijak popsat či označit.

¹⁰⁸ John Locke, E. III. iii. 18

¹⁰⁹ John Locke, E. III. iii. 18

¹¹⁰ John Locke, E. III. vi. 6

¹¹¹ John Locke, E. III. vi. 9

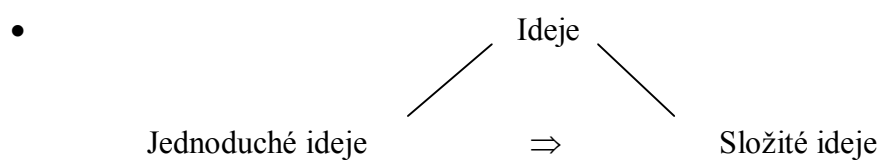
Dále je důležité poznamenat, že reálná esence se týká pouze věcí přírodních, o uměle vytvořených věcech nelze říkat, že mají reálnou esenci – vnitřní uspořádání artefaktů totiž známe (nebo bychom alespoň mohli znát) a díky tomu víme, proč tak a tak fungují a mají takové a takové vlastnosti.

Nominální esence nás informuje o různých kvalitách, jež se připisují jednotlivinám spadajícím pod určitý druh, zatímco reálná esence nás nemůže o žádných takových vlastnostech informovat. Pro naše téma je však tato reálná esence velmi důležitá, jelikož je úzce spjata s primárními kvalitami těles. Reálná esence totiž předpokládá určité primární kvality nevnímátných částíček a zároveň zakládá primární kvality, které na tělese vnímáme a které jsou pro naše vnímání světa tak důležité, neboť bez primárních kvalit bychom nezískávali ideje primárních kvalit, ale ani ideje kvalit sekundárních a terciárních. Tím, co by pro nás (pro naše vjemy) mělo být tedy nejdůležitější, je reálná esence. Tuto esenci neznáme, ačkoli je příčinou toho, že v nás objekty mohou vyvolávat ty a ty ideje. Změnilo by se však něco tím, kdybychom tuto esenci znali? Na tuto otázku můžeme odpovědět kladně, Locke se totiž domnívá, že kdybychom znali reálné esence, byli bychom schopni dedukovat vnímátné kvality těles.

Závěr

V závěrečné části práce bych ráda zobrazila vztahy a souvislosti témat, jež jsme zkoumali. Tyto vztahy a souvislosti lze zachytit pomocí schématu, jež umožňuje vidět spojitosti a pochopit, jak košatý systém Locke vytvořil, i když jsme se samozřejmě věnovali jen určité části jeho koncepce.

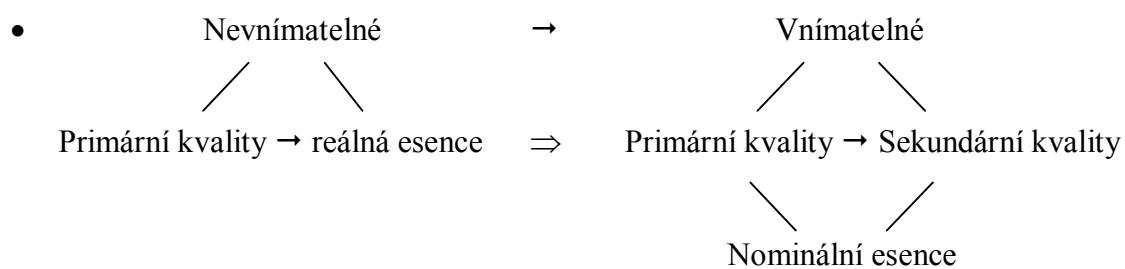
- Kvality \Rightarrow Ideje

- Jednoduché ideje –
 - A) Ideje primárních kvalit
 - B) Ideje sekundárních kvalit
 - C) Ideje terciárních kvalit

- A) Ideje primárních kvalit –
 - a) tvar
 - b) velikost
 - c) uspořádání
 - d) počet
 - e) pohyb
 {
 - Ideje získané prostřednictvím více než jednoho smyslu

- B) Ideje sekundárních kvalit –
 - a) vůně
 - b) chuť
 - c) zvuky
 - d) barvy
 - e) teplota
 {
 - Ideje získané prostřednictvím jednoho smyslu

Poté, co jsme osvětlili vzájemné vztahy mezi jednotlivými tématy této práce, se pokusíme zjistit, zda bylo dosaženo cílů, které byly naznačeny v jejím úvodu. Prvním cílem bylo představit členění kvalit objektů na kvality primární, sekundární a terciární vzhledem ke korpuskulární teorii, jejíž byl Locke zastáncem. I přesto, že Lockovo východisko uvažuje objekty jako tvořené z nevnímátných částíček bez pachů, barev, zvuků atd., distinkce kvalit primárních a sekundárních v jeho systému funguje. Primární kvality již samy mají takové částíčky, jež tělesa tvoří, a jelikož tyto částíčky nemají pachy, barvy, zvuky, nezbyvá než sekundární kvality označit pouze jako schopnosti takových částíček vyvolat v nás ideje sekundárních kvalit. Členění kvalit tedy můžeme akceptovat, neboť neodporuje předpokladu korpuskulární teorie.

Další cíl této práce souvisí s předchozím: směřuje k prokázání toho, že sekundární kvality nejsou subjektivní. Lockovy argumenty, které jakoby se zdály subjektivnost sekundárních kvalit dokazovat, jsme interpretovali způsobem, který takový názor vyvrací. Sekundární kvality nejsou pouze v mysli, ale jsou skutečnými schopnostmi těles (přesněji jejich kvalit) vyvolat v nás ideje příslušných kvalit.

Co se týče opodstatněnosti členění kvalit na primární a sekundární, domnívám se, že jeho důvody pro podržení takové distinkce jsou dosti silné. Locke si všímá, že bez některých kvalit si zkrátka tělesa nelze představit. Je třeba si rovněž uvědomit, že některé kvality jsou pro vysvětlení určitých jevů ve světě podstatnější, mají tedy větší explanační sílu. A neméně důležitým faktem je, že sekundární kvality jsou vůči stavu subjektu více relativní než kvality primární.

Pokud uvažujeme o poslední, čtvrté části této práce, je v ní patrná souvislost jak nominální, tak reálné esence s korpuskulární teorií. Domnívám se tedy, že se podařilo více objasnit povahu a vnitřní strukturu těles; evidentně se tak pro nás stává zřejmým Lockův názor, že svět a věci v něm jsou předem dány, že svět je hotový svět, který se neutváří až v průběhu jevení.

Použitá literatura

Primární literatura

- Berkeley, George, *Pojednání o základech lidského poznání*, Praha: Svoboda, 1995
- Berkeley, George, *The Principles of Human Knowledge with other writings*, Oxford: Collins Clear-Type Press, 1969
- Descartes, René, *Meditace o první filosofii*, Praha: Oikoymenh, 2003
- Descartes, René, *Meditations on First Philosophy*, Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1993
- Leibniz, G. W., *Nové úvahy o lidské soudnosti od autora systému předzjednané harmonie*, Praha: Česká akademie věd a umění, 1932
- Locke, John, *Esej o lidském rozumu*, Praha: Svoboda, 1984
- Locke, John, *An Essay concerning Human Understanding*, Oxford: Oxford University Press, 1975
- Locke, John, *Myšlenky o vychování*, Praha: Dědictví Komenského, 1906

Sekundární literatura

- Aaron, R.I., *John Locke*, Oxford: Oxford University Press, 1971
- Ayers, Michael, *Locke Epistemology & Ontology*, London: Routledge, 1993
- Ayers, M. R., *The Foundations of Knowledge and the Logic of Substance: The Structure of Locke's General Philosophy*, In G. A. J. Rogers, *Locke's Philosophy*, Oxford: Oxford University Press, 1994
- Bennett, Jonathan, *Learning from Six Philosophers II*, Oxford: Oxford University Press, 2001
- Bennett, Jonathan, *Locke, Berkeley, Hume: central themes*, London: Oxford University Press, 1971
- Bolton, Marta, *The Origins of Locke's Doctrine of Primary and Secondary Qualities*, In Richard Ashcraft, *John Locke – Critical Assessments IV*, New York: Routledge, 1991

- Chappell, Vere, *Locke's theory of ideas*, In Vere Chappell, *The Cambridge Companion to Locke*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994
- Curley, E. M., *Locke, Boyle, and the Distinction between Primary and Secondary Qualities*, In Richard Ashcraft, *John Locke: Critical Assessments IV*, New York: Routledge, 1991
- Dewey, John, *Substance, Power and Quality in Locke*, In Richard Ashcraft, *John Locke: Critical Assessments IV*, New York: Routledge, 1991
- Dunn, John, *Locke*, Oxford: Oxford University Press, 1984
- Floss, Pavel, *Architekti křesťanského středověkého vědění*, Praha: Vyšehrad, 2004
- Hill, James, *Primární kvality, sekundární kvality a princip impulsu*, Filosofický časopis, 53, 2005, č. 1, s. 51-64
- Jenkins, John J., *Understanding Locke*, Edinburgh: University Press Edinburgh, 1983
- Kenny, Anthony, *Stručné dějiny západní filosofie*, Praha: Volvox Globator, 2000
- Marek, F.- Zapletal, Š., *Filosofická čítanka*, Praha: Svoboda, 1971
- Edwin McCann, *Locke's philosophy of body*, In Vere Chappell, *The Cambridge Companion to Locke*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994
- Michalov, Jozef , *Filosofia renesancie a baroka*, Nitra: Vydavateľstvo LÚČ, 2004
- Morris, C.R., *Locke, Berkeley, Hume*, Oxford: Oxford University Press, 1931
- Münz, Teodor, *Antalogia z diel filozofov*, Bratislava: Vydavateľstvo politickém literatúry, 1967
- Röd, Wolfgang, *Novověká filosofie II*, Praha: Oikoymenh, 2004
- Scruton, Roger, *Krátké dějiny novověké filosofie*, Brno: Barrister & Principal, 1999
- Tipton, Ian, „Ideas“ and „Objects“: *Locke on Perceiving „Things“*, In Margaret Atherton, *The Empiricists: critical essays on Locke, Berkeley, and Hume*, Lanham, Maryland, USA: Rowman & Littlefield Publishers, 1999

- Wilson, Margaret Dauler, *Ideas and Mechanism*, Princeton: Princeton University Press, 1999 (zvl. Chapter 13 – Superadded Properties: The Limits of Mechanism in Locke, Chapter 15 – Did Berkeley Completely Misunderstand the Basis of the Primary-Secondary Quality Distinction in Locke?)
- Woolhouse, R. S., *The Empiricists*, Oxford: Oxford University Press, 1988
- Yolton, John W., *A Locke Dictionary*, Oxford: Blackwell Publisher, 1993

Resumé

Veškeré úvahy v této práci směřují k distinkci primárních a sekundárních kvalit těles a jim příslušných idejí v naší mysli. Práce se zabývá nejen zkoumáním vztahu kvalita - idea, ale též souvislostí kvalit s našimi smysly a v poslední části též spojitostí kvalit a esence, a to jak reálné, tak nominální. Dospěli jsme k závěru, že distinkce primárních a sekundárních kvalit je opodstatněná a že této distinkci nijak nebrání přesvědčení o platnosti korpuskulární teorie a v souvislosti s tím jsme rovněž ukázali, že sekundární kvality nejsou subjektivní. V Lockově koncepci jsme však odhalili i několik problémů, jako je například otázka správnosti seznamů primárních, popř. sekundárních kvalit, nebo otázka, zda z objektu vnímáme pouze jeho kvality, nebo objekt jako celek.

Summary

This work is centred on the distinction between primary and secondary qualities of objects and their accurate ideas in our minds. We examine not only the relationship between qualities and ideas, but also the relationship between qualities and our senses, and in the last part of this work, the relationship between qualities and essences, both real and nominal. We concluded that the distinction between primary and secondary qualities is well-founded and that corpuscular theory does not adversely affect this distinction. In relation to that, it is also shown that secondary qualities are not subjective. However, we have discovered several problems in Locke's conception, including, for example, the question of the accuracy of the lists of primary and, later, secondary qualities and the question of whether we perceive only a qualities of object or the object as a whole.